

Kora bronzkori település(részlet) Kiskundorozsma határában

1. Bevezetés

Az alábbiakban a Szeged, Kiskundorozsma–IV. homokbánya területén feltárt kora bronzkori település(részlettel), s ennek kapcsán röviden a Makó–Kosihy–Čaka-kultúra¹ kapcsolataival foglalkozom. A feltárás rövid ismertetését, az objektumok és leletek leírását a leletanyag értékelése követi, melynek során külön tárgyalok három kiemelkedő jelentőségű tárgyat. Ezek után a település szerkezetéről, s ehhez kapcsolódóan az állatsontanyag feldolgozásának eredményeiről írok. A vizsgált lelőhelyen öt, biztosan a kora bronzkorra tehető objektum került elő, ez önmagában kevés a szerkezet meghatározásához, viszont a Makó-kultúra többi településével összevetve következtetni lehet a dorozsmai település felépítésére is.

A továbbiakban a kulturális kapcsolatok kerülnek előtérbe, ugyanis két gödörből is előkerült a Makó-kultúrában idegen, viszont a Somogyvár–Vinkovci- és a Harangedény-kultúrából jól ismert, vezérletnek tekinthető tárgy. A kultúra időrendjére jórészt csak a szomszédos, párhuzamos kultúrákkal való kapcsolata alapján lehet következtetni, ezért a kapcsolatok és a kronológia együtt szerepelnek ebben a részben.²

2. A lelőhely és a kora bronzkori objektumok

A homokbánya területén a kitermelés megindítását tervezték, ezért a munkálatok előzményeként a délrebbre fekvő dombon a Móra Ferenc Múzeum munkatársai terepbejárást végeztek, melynek során kelta lelőhelyre utaló leletek kerültek elő. Ezt követően próbaásatást folytattak az északabbra lévő dombon, hogy kiderüljön, a lelőhely áterjed-e arra a területre. A feltárás során egy szarmatának vélt telep ritkás nyomaira bukkantak.

A lelőhely két szomszédos, mocsaras környezetből kiemelkedő dombon található, melyeket egykor a Maty-ér ágai öveztek. A Maty-ér a környék jelentős felszínalakító tényezője, mely közepes mederszélességű folyóvízként működött, helyzete kulcsfontosságú, mivel a vizenyős területekkel tagolt homokhátság délkeleti peremének és a Tisza alluviális árterének

¹ A továbbiakban Makó-kultúra.

² Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőimnek, Kulcsár Valériának (egyetemi docens, SZTE BTK Régészeti Tanszék) és Tóth Katalinnak (régész, MNM NRI) a folyamatos szakmai segítségükért, a tartalmi és formai javaslatokért, továbbá köszönettel tartozom Dani Jánosnak (régész, kulturális menedzser, DM) a hasznos tanácsokért és az állatsontanyag feldolgozásának elősegítéséért.

találkozásánál terül el.³ Helyzetéből adódóan kedvező természeti adottságokkal rendelkezik, az egykori folyóvíz közelsége és a termékeny talajú dombhátak megfelelő feltételeket nyújthattak a megalapítás számára, ezt támasztja alá a feltárt – különböző korú – jelenségek igen magas száma is.⁴

A múzeum megbízásából a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének munkatársai és hallgatói 2009 tavaszán megelőző feltárást végeztek az északi területen, ahol közel 21 000 m²-en 139 objektumot tártak fel Kulcsár Valéria és Sánta Gábor vezetésével.⁵ A legtöbb jelenség késő vaskorinak bizonyult, emellett néhány kora bronzkori, középkori és újkori objektum is napvilágra került. A kora bronzkorba sorolható jelenségek a terület északnyugati részén helyezkedtek el [1. tábla].

Az északi domb feltárása után a múzeum munkatársai Fogas Ottó vezetésével folytatták a feltárást a déli domb területén. A megközelítőleg 20 000 m²-en 112 objektumot tártak fel, melyek közül a legtöbb szintén késő vaskorinak, a többi pedig újkori jelenségnek bizonyult. A lelőhelyen számos leletanyag nélküli, illetve kevés, jellegtelen anyagot tartalmazó objektum került elő, melyek nem tették lehetővé a biztonságos keltezését.

Az alábbiakban a kora bronzkorinak vélt jelenségek közül a 102. obj./142. str., 106. obj./147. str., 107. obj./148. str., 110. obj./151. str. számút és ezek tartalmát mutatom be, illetve egy ismeretlen számú,⁶ de az előzőkkel egykorú objektumot, mivel a betöltéséből előkerült leletanyag biztonsággal keltezhető a kora bronzkorra. Több objektum esetében is felmerült hasonló keltezés, viszont a fentebbi okok miatt csak az említett öt objektum sorolható a korszakhoz. A feltárt objektumok mind gödrök voltak, melyek – az eredeti funkciójuk elvesztése után – hulladékgyűjtőként szolgáltak.

3. Az objektumok és a leletanyag leírása⁷

3.1. 102. objektum

Lekerekített sarkú téglalap alakú, ovális folttal jelentkező gödör. Sekély, alja felé szűkülő, egyenes aljú. Betöltése agyagpöttyös barna humusz, benne rendszer nélkül állatsontok (állkapocs és hosszúcsontok) és edénytöredékek feküdtek egymáson, közöttük kalcinált csonttöredékek is előkerültek [2. tábla 1].⁸ H.: 120 cm, sz.: 95 cm, m.: 29 cm. Leletanyag: 1. Sötétszürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 12 cm, sz.: 13,1 cm. Ltsz.: 2010.10.1762. [3. tábla 1] 2. Kívül barna, belül sötétszürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény ívelt oldaltöredéke. H.: 5,8 cm, sz.: 6,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1763. [3. tábla 2] 3. Kívül világosbarna, belül sötétszürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú, durva edény oldaltöredékei. H1.: 4,5 cm, sz1.: 4,8 cm, h2.: 3 cm, sz2.: 5,3 cm, h3.: 4 cm, sz3.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.1764. [3. tábla 3] 4. Világosbarna, fekete törésfelületű, homokos, samottos, vékony falú edény oldaltöredéke. H.: 2,4 cm, sz.: 4,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1765. [3. tábla 4] 5. Kívül barna, fekete foltos, belül fekete, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított, fordított csonka kúpos testű, behúzott vállú tál oldaltöredéke. H.: 6,5 cm, sz.: 10 cm. Ltsz.: 2010.10.1766. [3. tábla 5] 6. Kívül világosbarna, szürke foltos, belül szürke, homokos, samottos, vékony falú, tölcserés, kissé megvastagított nyakú, lekerekített peremű fazék töredéke. H.: 6,7 cm, sz.: 8,7 cm, pátm.: kb. 12 cm. Ltsz.: 2010.10.1767. [3. tábla 6] 7. Kívül barna, szürke foltos, belül szürke, réteges törésfelületű, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított,

³ SZALONTAI 2014, 34.

⁴ TÓTH 2002, 31.

⁵ Ezúton is szeretném megköszönni, hogy a kora bronzkori leletanyagot feldolgozhattam.

⁶ A továbbiakban X. objektumnak nevezem. Az anyag egy kelta objektum száma alatt szerepelt a leltárkönyvben.

⁷ A leletek a Móra Ferenc Múzeumban találhatóak a 2010.10.1762–1787., 2010.10.877–978., 2010.10.1395. és 2010.10.1671. leltári számokon.

⁸ Kiskérődzőkhöz tartozó maradványok.

enyhén kihajlól, lekerekített peremtöredék. H.: 2,8 cm, sz.: 5,2 cm, pátm.: kb. 14 cm. Ltsz.: 2010.10.1768. [3. tábla 7] 8. Kívül világosbarna, szürke foltos, belül szürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke (a 2010.10.1768. töredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 4,6 cm, sz.: 5,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1769. [3. tábla 8] 9. Kívül világosbarna, szürke foltos, belül szürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú edény oldaltöredékei. H1.: 3,9 cm, sz1.: 4,6 cm, h2.: 2,1 cm, sz2.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.1770. [3. tábla 9] 10. Szürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kívül-belül simított edény oldaltöredéke. H.: 4,1 cm, sz.: 6,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1771. [3. tábla 10] 11. Szürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, vékony falú, bikónikus testű, lekerekített hasvonalú edény oldaltöredéke. H.: 4,1 cm, sz.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.1772. [3. tábla 11] 12. Barna, homokos, samottos, vékony falú, durva edény oldaltöredéke. H.: 2,1 cm, sz.: 6,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1773. [3. tábla 12] 13. Kívül barna, belül szürke, barna foltos, homokos, samottos, közepes falvastagságú edény oldaltöredéke. H.: 5,2 cm, sz.: 11,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1774. [3. tábla 13] 14. Barna, sötétszürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény ívelt oldaltöredéke (a 2010.10.1766. töredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 2,5 cm, sz.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.1775. [3. tábla 14] 15. Sötétszürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kívül-belül simított edény oldaltöredéke. H.: 3,3 cm, sz.: 5,3 cm. Ltsz.: 2010.10.1776. [3. tábla 15] 16. Kívül barna, belül szürke, homokos, samottos, durva edény oldaltöredéke. H.: 2,1 cm, sz.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.1777. [3. tábla 16] 17. Sötétbarna, szürke foltos, fekete törésfelületű, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kihajlól peremű, rövid nyakú, behúzott vállú, fordított csonka kúpos testű tál töredéke, vállán egy kúpos, az edény falába simított, rátett bütyök látható. H.: 10 cm, sz.: 13,5 cm, pátm.: kb. 24 cm. Ltsz.: 2010.10.1778. [4. tábla 1] 18. Sötétbarna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, enyhén kihajlól, lekerekített peremű, kúpos nyakú, enyhén profilált vállú edény perem- és oldaltöredékei. H1.: 8,4 cm, sz1.: 6,6 cm, pátm.: kb. 17 cm, h2.: 6,7 cm, sz2.: 4,9 cm. Ltsz.: 2010.10.1779. [4. tábla 2] 19. Kívül barna, szürke foltos, belül szürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú, durvított (fröcskölt) fazék vagy tárolóedény oldaltöredékei. H1.: 11,3 cm, sz1.: 13 cm, h2.: 8,3 cm, sz2.: 10,3 cm. Ltsz.: 2010.10.1780. [4. tábla 3] 20. Kívül barna, belül szürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú, durvított (fröcskölt) edény oldaltöredéke (a 2010.10.1780. töredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 6 cm, sz.: 10,2 cm. Ltsz.: 2010.10.1781. [4. tábla 4] 21. Sötétszürke, homokos, samottos, durva edény oldaltöredékei. H1.: 2,4 cm, sz1.: 3,7 cm, h2.: 1,6 cm, sz2.: 2,6 cm, h3.: 2,4 cm, sz3.: 2,7 cm. Ltsz.: 2010.10.1782. [4. tábla 5] 22. Sötétszürke, barna foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 3,3 cm, sz.: 3,5 cm. Ltsz.: 2010.10.1783. [4. tábla 6] 23. Sötétszürke, barna foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 3 cm, sz.: 3,7 cm. Ltsz.: 2010.10.1784. [4. tábla 7] 24. Sötétszürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kívül simított edény fenéktöredéke. M.: 5 cm, sz.: 15 cm, fátm.: kb. 8,5 cm. Ltsz.: 2010.10.1785. [4. tábla 8] 25. Sötétszürke, világosszürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított fazék, enyhén kihajlól, lekerekített peremtöredéke. H.: 3,6 cm, sz.: 10 cm, pátm.: kb. 26 cm. Ltsz.: 2010.10.1786. [4. tábla 9] 26. Kívül sötétszürke, belül világosszürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított, felfelé szűkülő, hengeres testű palack töredéke. M.: 7 cm, sz.: 6 cm, fátm.: kb. 7 cm. Ltsz.: 2010.10.1787. [4. tábla 10]

3.2. X. objektum

Leletanyag: 1. Szürke, homokos, vékony falú, fordított csonka kúpos testű, egyenes, lekerekített peremű belsődíszes tál perem- és oldaltöredéke. Belül a perem alatt két vízszintesen körbefutó, bekarcolt vonal, alatta pedig sakk-táblaminta látható, melyben egyes mezőket ferde, egymással párhuzamos bekarcolt vonalakkal díszítették, a bekarcolásokban mészbetét nyoma figyelhető meg. Az oldaltöredék belső felületét V alakú bekarcolások díszítik, a szabályosan növekvő és szabálytalan, kisebb-nagyobb bekarcolásokban szintén mészbetét figyelhető meg. H1.: 4 cm, sz1.: 5,3 cm, pátm.: 13,5 cm, h2.: 4,1 cm, sz2.: 3,9 cm. Ltsz.: 2010.10.877. [5. tábla 1–2] 2. Világosbarna, fekete foltos, homokos, samottos, vékony falú, kisméretű bögre kihajlól peremtöredéke, a profilált váll indításával. H.: 3,6 cm, sz.: 4,5 cm. Ltsz.: 2010.10.878. [5. tábla 3] 3. Barna, belül fekete foltos, homokos, vékony falú, kívül simított, enyhén kihajlól peremű, rövid, kónikus nyakú, erősen öblösödő vállú tárolóedény perem- és oldaltöredéke. H.: 7,5 cm, sz.: 9 cm. Ltsz.: 2010.10.879. [5. tábla 4] 4. Sötétszürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltöredékei, az egyik darabon a perem indítása is megfigyelhető. H1.: 9,2 cm, sz1.: 5,8 cm, h2.: 4,1 cm, sz2.: 7,5 cm. Ltsz.: 2010.10.780. [5. tábla 5] 5. Kívül barna, belül sötétszürke, sötét törésfelületű, homokos, vékonyfalú, kisméretű bögre enyhén kihajlól peremtöredéke. H.: 2,5 cm, sz.: 2,3 cm. Ltsz.: 2010.10.881. [5. tábla 6] 6. Szürke, homokos, vékony falú edény sérült peremtöredéke. H.: 1,7 cm, sz.: 3,2 cm. Ltsz.: 2010.10.882. [5. tábla 7] 7. Szürke, homokos, vékony falú, kívül-belül simított edény egyenes peremtöredéke. H.: 2,3 cm, sz.: 3,2 cm. Ltsz.: 2010.10.883. [5. tábla 8] 8. Vörös, fekete foltos, homokos edény egyenes, lekerekített peremtöredéke. H.: 3,4 cm, sz.: 2,5 cm. Ltsz.: 2010.10.884. [5. tábla 9] 9. Sötétszürke, homokos edény oldaltöredéke. H.: 1 cm, sz.: 1,5 cm. Ltsz.: 2010.10.885. 10. Sötétszürke, barna foltos, homokos, samottos, vékony falú, durva edény alagútfüllel ellátott

oldaltörredéke. H.: 7 cm, sz.: 8,5 cm. Ltsz.: 2010.10.886. [5. tábla 10] Kívül világosbarna, fekete foltos, belül fekete, homokos, apró kavicsos, kívül simított bikónikus edény oldaltörredékei. H1.: 5,6 cm, sz1.: 5,4 cm, h2.: 6,5 cm, sz2.: 8,5 cm, h3.: 3 cm, sz3.: 6,2 cm. Ltsz.: 2010.10.887. [5. tábla 11] 12. Kívül barna, szürke foltos, belül szürke, réteges törésfelületű, homokos, samottos, közepes falvastagságú, belül simított, nagyméretű edény oldaltörredéke. H.: 13 cm, sz.: 7,3 cm. Ltsz.: 2010.10.888. [6. tábla 1] 13. Kívül barna, szürke foltos, belül sötétszürke, homokos, apró kavicsos edény oldaltörredékei. H.: 7 cm, sz.: 11,2 cm. Ltsz.: 2010.10.889. 14. Sötétszürke, homokos, apró kavicsos, vékony falú, simított, kisméretű, gömbös testű edény oldaltörredéke. H.: 3,8 cm, sz.: 7 cm. Ltsz.: 2010.10.890. [6. tábla 2] 15. Sötétszürke, barna foltos, homokos, vékony falú, kívül simított, kisméretű edény ívelt oldaltörredéke. H.: 4 cm, sz.: 4,6 cm. Ltsz.: 2010.10.891. [6. tábla 3] 16. Szürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltörredéke. H.: 4 cm, sz.: 2,8 cm. Ltsz.: 2010.10.892. [6. tábla 4] 17. Szürke, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül-belül simított edény ívelt oldaltörredéke (a 2010.10.892. törredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 4 cm, sz.: 3,6 cm. Ltsz.: 2010.10.893. [6. tábla 5] 18. Sötétszürke, homokos, samottos, közepes falvastagságú edény oldaltörredéke. H.: 3,4 cm, sz.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.894. [6. tábla 6] 19. Sötétszürke, barna foltos, homokos, samottos, közepes falvastagságú, durvított (fröcskölt) edény oldaltörredékei. H1.: 5 cm, sz1.: 3,8 cm, h2.: 3,3 cm, sz2.: 4 cm. Ltsz.: 2010.10.895. [6. tábla 7] 20. Kívül szürke, belül vörös, fekete törésfelületű, homokos, vékony falú, kívül simított edény oldaltörredéke. H.: 5 cm, sz.: 4,6 cm. Ltsz.: 2010.10.896. [6. tábla 8] 21. Szürke, barna foltos, homokos, kívül simított edény oldaltörredéke, két rátett bordadísz indítása látható rajta. H.: 7,1 cm, sz.: 11 cm. Ltsz.: 2010.10.897. [6. tábla 9] 22. Szürke, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú, kívül simított edény oldaltörredéke. H.: 3,5 cm, sz.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.898. [6. tábla 10] 23. Kívül szürke, barna foltos, belül sötétszürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény ívelt oldaltörredéke. H.: 5 cm, sz.: 5,5 cm. Ltsz.: 2010.10.899. [6. tábla 11] 24. Szürke, homokos, közepes falvastagságú, kívül-belül simított edény oldaltörredéke. H.: 3,5 cm, sz.: 4,8 cm. Ltsz.: 2010.10.900. [6. tábla 12] 25. Kívül barna, belül sötétszürke, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos edény oldaltörredéke, a perem indításával. H.: 3,4 cm, sz.: 4,1 cm. Ltsz.: 2010.10.901. [6. tábla 13] 26. Barna, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú edény oldaltörredéke. H.: 2,5 cm, sz.: 3,7 cm. Ltsz.: 2010.10.902. [6. tábla 14] 27. Kívül barna, szürke foltos, belül sötétszürke, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, kívül simított, kisméretű, gömbös testű edény oldaltörredéke. H.: 3,8 cm, sz.: 6,2 cm. Ltsz.: 2010.10.903. [6. tábla 15] 28. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, durva edény oldaltörredéke. H.: 7,4 cm, sz.: 9,7 cm. Ltsz.: 2010.10.904. [6. tábla 16] 29. Barna, szürke foltos, belül sötétszürke, homokos, samottos, kívül durvított, belül simított edény oldaltörredéke. H.: 6,2 cm, sz.: 6,6 cm. Ltsz.: 2010.10.905. [6. tábla 17] 30. Szürke, barna foltos, homokos, samottos edény oldaltörredéke. H.: 3,5 cm, sz.: 4,3 cm. Ltsz.: 2010.10.906. [6. tábla 18] 31. Kívül sárga, belül sötétszürke, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú edény oldaltörredéke. H.: 4 cm, sz.: 5,2 cm. Ltsz.: 2010.10.907. [6. tábla 19] 32. Barna, szürke foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú, durva, fordított csonka kúpos testű tál oldaltörredéke, az enyhén profilált fenék indításával. H.: 6,7 cm, sz.: 4,8 cm. Ltsz.: 2010.10.908. [7. tábla 1] 33. Barna, szürke foltos, fekete törésfelületű, homokos, samottos, durva edény oldaltörredéke. H.: 3,2 cm, sz.: 5,3 cm. Ltsz.: 2010.10.909. [7. tábla 2] 34. Kívül barna, belül szürke, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú, kívül durvított (fröcskölt), belül simított edény oldaltörredéke. H.: 6,6 cm, sz.: 6,3 cm. Ltsz.: 2010.10.910. [7. tábla 3] 35. Kívül szürke, belül barna, homokos, apró kavicsos, durva edény oldaltörredéke. H.: 3,3 cm, sz.: 4,1 cm. Ltsz.: 2010.10.911. [7. tábla 4] 36. Kívül barna, belül szürke, homokos, apró kavicsos, kívül-belül simított edény oldaltörredéke. H.: 5,1 cm, sz.: 7,2 cm. Ltsz.: 2010.10.912. [7. tábla 5] 37. Barna, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú, kívül simított edény oldaltörredéke. H.: 5,1 cm, sz.: 7 cm. Ltsz.: 2010.10.913. [7. tábla 6] 38. Kívül barna, belül szürke, homokos, apró kavicsos, belül simított edény oldaltörredékei. H1.: 3,7 cm, sz1.: 4 cm, h2.: 3,6 cm, sz2.: 4 cm, h3.: 2,8 cm, sz3.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.914. [7. tábla 7] 39. Kívül barna, belül szürke, homokos, apró kavicsos edény oldaltörredékei. H1.: 2,9 cm, sz1.: 3,8 cm, h2.: 1,5 cm, sz2.: 3,1 cm. Ltsz.: 2010.10.915. [7. tábla 8] 40. Kívül barna, belül szürke, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú edény oldaltörredékei. H1.: 4,8 cm, sz1.: 5 cm, h2.: 2,1 cm, sz2.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.916. [7. tábla 9] 41. Vörös, homokos, samottos, vékony falú, belül simított, kívül durva edény oldaltörredéke. H.: 3,8 cm, sz.: 4,8 cm. Ltsz.: 2010.10.917. [7. tábla 10] 42. Vörös, barna foltos, homokos, apró kavicsos, közepesen vastag falú edény oldaltörredéke, külső felülete sérült. H.: 5,1 cm, sz.: 5 cm. Ltsz.: 2010.10.918. [7. tábla 11] 43. Kívül vörös, belül szürke, homokos, samottos, gömbös testű edény oldaltörredéke. H.: 5 cm, sz.: 5,5 cm. Ltsz.: 2010.10.919. [7. tábla 12] 44. Vörös, homokos, vékony falú, kisméretű edény oldaltörredéke. H.: 3,2 cm, sz.: 2,9 cm. Ltsz.: 2010.10.920. [7. tábla 13] 45. Sötétszürke, homokos, apró kavicsos, közepes falvastagságú, durva edény oldaltörredéke, az erősen profilált fenék indításával. M.: 6 cm, sz.: 7,2 cm, fátm.: kb. 12 cm. Ltsz.: 2010.10.921. [7. tábla 14] 46. Barna, szürke foltos, sötét törésfelületű, homokos, apró kavicsos, vastag falú edény fenéktörredéke. H.: 1,3 cm, sz.: 9 cm. Ltsz.: 2010.10.922. [7. tábla 15] 47. Vörös, homokos, samottos, kisméretű edény fenéktörredéke. H.: 1 cm, sz.: 6 cm, fátm.: 6 cm. Ltsz.: 2010.10.923. [7. tábla 16] 48. Kívül vörös, belül szürke, réteges törésfelületű, homokos, samottos, apró kavicsos, közepes falvastagságú edény oldaltörredéke, a profilált fenék indításával. M.: 2,7 cm, sz.: 4,5 cm. Ltsz.: 2010.10.924. [7. tábla 17]

3.3. 106. objektum

Ovális folttal jelentkező, sekély, függőleges falú, egyenes aljú gödör. Betöltése barna humusz, benne edénytörödékek és állatsontok fekdütek [2. tábla 2]. H.: 105 cm, sz.: 82 cm, m.: 21 cm.

Leletanyag: 1. Sárga, fekete törésfelületű, homokos, samottos, nagyméretű, öblös vállú, ívelt nyakú tárolóedény kihajló, lekerekített peremtörödéke. H.: 9,3 cm, sz.: 17,3 cm, pátm.: kb. 24 cm. Ltsz.: 2010.10.927. [8. tábla 1] 2. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított, öblös vállú edény oldaltörödéke. H.: 11 cm, sz.: 10 cm. Ltsz.: 2010.10.928. [8. tábla 2] 3. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, közepes falvastagságú, nagyméretű, durva, öblös tárolóedény oldaltörödéke. H.: 13 cm, sz.: 15 cm. Ltsz.: 2010.10.929. [8. tábla 3] 4. Kívül barna, belül sötétszürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, durva edény oldaltörödéke. H.: 2,5 cm, sz.: 2,8 cm. Ltsz.: 2010.10.930. [8. tábla 4] 5. Sötétszürke, homokos, samottos, belül simított, kívül durva edény oldaltörödéke. H.: 4 cm, sz.: 6,3 cm. Ltsz.: 2010.10.931. [8. tábla 5] 6. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú edény durva oldaltörödékei. H1.: 5,5 cm, sz1.: 9,2 cm, h2.: 3,8 cm, sz2.: 6,1 cm. Ltsz.: 2010.10.932. [8. tábla 6] 7. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltörödéke (közvetlenül a perem alatt). H.: 2,5 cm, sz.: 3,5 cm. Ltsz.: 2010.10.933. [8. tábla 7] 8. Barna, szürke foltos, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, durvított, kúpos nyakú edény enyhén kihajló peremtörödéke. H.: 7 cm, sz.: 7,6 cm, pátm.: kb. 16 cm. Ltsz.: 2010.10.934. [8. tábla 8] 9. Barna, szürke foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül-belül simított edény enyhén kihajló, lekerekített peremtörödéke (a 2010.10.933. töredékkel egy edény részét képezheték). H.: 5,2 cm, sz.: 5,5 cm, pátm.: kb. 14 cm. Ltsz.: 2010.10.935. [8. tábla 9] 10. Kívül világos, belül sötétszürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, vékony falú edény oldaltörödéke, hasán két függőleges, párhuzamos, rátett bordadisz látható. H.: 6,5 cm, sz.: 9,1 cm. Ltsz.: 2010.10.936. [8. tábla 10] 11. Barna, szürke foltos, fekete törésfelületű, homokos, samottos, kívül-belül simított, durva edény oldaltörödéke. H1.: 3,1 cm, sz1.: 3,9 cm, h2.: 2,9 cm, sz2.: 3,7 cm. Ltsz.: 2010.10.937. [8. tábla 11]

3.4. 107. objektum

Kisméretű, ovális folttal jelentkező, sekély, függőleges falú, egyenes aljú gödör. Benne kupacban állatsontok, edénytörödékek és egy kocsikerékmodell helyezkedtek el [2. tábla 3]. H.: 70 cm, sz.: 50 cm, m.: 15 cm.

Leletanyag: 1. Szürke, barna foltos, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított, kisméretű edény kihajló, duzzadt peremtörödéke. H.: 1,9 cm, sz.: 3 cm, pátm.: kb. 18 cm. Ltsz.: 2010.10.938. [9. tábla 1] 2. Vörös, szürke foltos, sötét törésfelületű, homokos, vékony falú, kisméretű edény enyhén behúzott, lekerekített peremtörödéke. H.: 3,4 cm, sz.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.939. [9. tábla 2] 3. Szürke, barna foltos, homokos, samottos, vékony falú edény lekerekített peremtörödéke, a perem alól induló szalagfűl töredékével. H.: 6 cm, sz.: 7,7 cm, pátm.: kb. 14 cm. Ltsz.: 2010.10.940. [9. tábla 3] 4. Szürke, barna foltos, homokos, apró kavicsos, kívül simított szalagfűl töredéke. H.: 3,3 cm, sz.: 3,8 cm. Ltsz.: 2010.10.941. [9. tábla 4] 5. Kívül világos, belül sötétszürke, homokos, apró kavicsos, vékony falú edény oldaltörödéke, rajta három függőleges, párhuzamos, rátett bordadisz látható. H.: 4,7 cm, sz.: 5,6 cm. Ltsz.: 2010.10.942. [9. tábla 5] 6. Sötétszürke, homokos, samottos, vékony falú, bikónikus edény oldaltörödéke. H.: 3,1 cm, sz.: 5 cm. Ltsz.: 2010.10.943. [9. tábla 6] 7. Szürke, barna foltos, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, vékony falú edény oldaltörödéke. H.: 2,5 cm, sz.: 4 cm. Ltsz.: 2010.10.944. [9. tábla 7] 8. Szürke, barna foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltörödékei, egyik töredék külső felületén szabálytalan bekarcolt vonalak láthatók. H1.: 3,5 cm, sz1.: 4,1 cm, h2.: 3,7 cm, sz2.: 4,5 cm. Ltsz.: 2010.10.945. [9. tábla 8] 9. Kívül barna, belül szürke, homokos, vékony falú, kívül-belül simított edény ívelt oldaltörödéke. H.: 3,1 cm, sz.: 1,9 cm. Ltsz.: 2010.10.946. [9. tábla 9] 10. Sötétszürke, homokos, vékony falú, bikónikus edény oldaltörödéke (a 2010.10.943. számú töredékhez hasonló, de kisebb méretű). H.: 2 cm, sz.: 2,3 cm. Ltsz.: 2010.10.947. [9. tábla 10] 11. Barna, szürke foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül durvított, majd simított edény oldaltörödéke, szabálytalan bekarcolt vonalak láthatók rajta (a 2010.10.945. töredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 3,6 cm, sz.: 5,7 cm. Ltsz.: 2010.10.948. [9. tábla 11] 12. Barna, szürke foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül simított edény oldaltörödéke (a 2010.10.945. és 2010.10.948. töredékekkel egy edény részét képezheték). H.: 4,3 cm, sz.: 5,6 cm. Ltsz.: 2010.10.949. [9. tábla 12] 13. Barna, szürke foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül simított edény oldaltörödéke. H.: 2,4 cm, sz.: 2,7 cm. Ltsz.: 2010.10.950. [9. tábla 13] 14. Barna, szürke foltos, homokos, apró kavicsos, kívül simított edény oldaltörödéke. H.: 2,5 cm, sz.: 3,5 cm. Ltsz.: 2010.10.951. [9. tábla 14] 15. Kívül barna, szürke foltos, belül szürke, homokos, apró kavicsos, kívül simított felületű edény oldaltörödéke a váll indításával. H.: 6,5 cm, sz.: 6,4 cm. Ltsz.: 2010.10.952. [9. tábla 15] 16. Kívül barna, belül szürke, homokos, apró kavicsos, kívül simított edény oldaltörödékei (a 2010.10.952. töredékkel egy edény részét képezheték). H1.: 4 cm, sz1.: 4,5 cm, h2.: 2,8 cm, sz2.: 2,7 cm. Ltsz.: 2010.10.953. [9. tábla 16] 17. Szürke, barna foltos, homokos, samottos, simított

felületű korong, közepe mindkét oldalon kúpszerűen kialakított. Peremének egy része sérült. Kocsikerémodellként értelmezhető. Átm.: 4,5 cm, sz.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.1395. [10. tábla 1]

3.5. 110. objektum

Nagyobb méretű, kör alakú folttal jelentkező, alja felé enyhén szűkülő falú, ívelt aljú gödör. Betöltése agyagpöttyös barna humusz, benne edénytöredékek, állatcsontok és egy pattintott nyílhegy fekéldtek [2. tábla 4]. Átm.: 120 cm, m.: 40 cm.

Leletanyag: 1. Vörös, barna foltos, homokos, apró kavicsos, vékony falú edény enyhén kihajló peremtöredéke. H.: 2 cm, sz.: 4,6 cm, pátm.: kb. 16 cm. Ltsz.: 2010.10.958. [10. tábla 2] 2. Sötétszürke, homokos, samottos, kívül simított, kónikus nyakú edény enyhén kihajló peremtöredéke. H.: 3,2 cm, sz.: 4,5 cm, pátm.: kb. 20 cm. Ltsz.: 2010.10.959. [10. tábla 3] 3. Sötétszürke, homokos edény sérült, lekerekített peremtöredéke. H.: 1,2 cm, sz.: 2,7 cm. Ltsz.: 2010.10.960. 4. Kívül barna, belül sötétszürke, réteges törésfelületű, homokos, samottos, apró kavicsos, közepes falvastagságú edény oldaltöredéke a szalagfűl indításával. H.: 5,4 cm, sz.: 4,3 cm. Ltsz.: 2010.10.961. [10. tábla 4] 5. Barna, fekete törésfelületű, homokos, samottos edény keskeny szalagfűltöredéke. H.: 1,9 cm, sz.: 2,2 cm. Ltsz.: 2010.10.962. 6. Kívül sötétszürke, belül barna, szürke és vörös foltos, homokos, samottos, vastag falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 6,6 cm, sz.: 4,9 cm. Ltsz.: 2010.10.963. [10. tábla 5] 7. Kívül sötétszürke, barna foltos, belül szürke, homokos, samottos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 4,5 cm, sz.: 4,4 cm. Ltsz.: 2010.10.964. [10. tábla 6] 8. Szürke, fekete törésfelületű, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kívül simított edény oldaltöredéke a váll indításával. H.: 4,5 cm, sz.: 5 cm. Ltsz.: 2010.10.965. [10. tábla 7] 9. Szürke, barna foltos, fekete törésfelületű, homokos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 2,8 cm, sz.: 4,4 cm. Ltsz.: 2010.10.966. [10. tábla 8] 10. Kívül világos, belül sötétszürke, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül simított edény oldaltöredéke. H.: 3,1 cm, sz.: 3,5 cm. Ltsz.: 2010.10.967. [10. tábla 9] 11. Kívül barna, szürke foltos, belül sötétszürke, homokos edény oldaltöredéke. H.: 2 cm, sz.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.968. [10. tábla 10] 12. Kívül világos, belül sötétszürke, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltöredéke. H.: 4,7 cm, sz.: 3,9 cm. Ltsz.: 2010.10.969. [10. tábla 11] 13. Barna, szürke foltos, sötét törésfelületű, homokos, samottos, simított edény oldaltöredéke. H.: 3,5 cm, sz.: 4,2 cm. Ltsz.: 2010.10.970. [10. tábla 12] 14. Kívül vörös, szürke foltos, belül sötétszürke, homokos, közepes falvastagságú, belül simított, kívül a hastörés felett simított, alatta vízszintesen durvított edény oldaltöredéke. H.: 5,2 cm, sz.: 6 cm. Ltsz.: 2010.10.971. [10. tábla 13] 15. Kívül vörös, belül barna, homokos, samottos, közepes falvastagságú, kívül durvított (fröcskölt) edény oldaltöredéke. H.: 5,6 cm, sz.: 9,8 cm. Ltsz.: 2010.10.972. [10. tábla 14] 16. Kívül barna, belül szürke, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, vékony falú, kívül-belül simított edény oldaltöredéke. H.: 3 cm, sz.: 3 cm. Ltsz.: 2010.10.973. [10. tábla 15] 17. Kívül barna, belül sötétszürke, réteges törésfelületű, homokos, samottos, közepes falvastagságú, durvított edény oldaltöredéke. H.: 6,7 cm, sz.: 9 cm. Ltsz.: 2010.10.974. [10. tábla 16] 18. Barna, fekete törésfelületű, homokos, samottos, durvított (fröcskölt) edény oldaltöredéke. H.: 2,9 cm, sz.: 4 cm. Ltsz.: 2010.10.975. [10. tábla 17] 19. Szürke, barna foltos, fekete törésfelületű, homokos, apró kavicsos, vastag falú edény fenéktöredéke. H.: 1,3 cm, sz.: 3,5 cm. Ltsz.: 2010.10.976. [10. tábla 18] 20. Szürke, barna foltos, homokos, samottos, közepes falvastagságú edény fenéktöredéke. H.: 1,6 cm, sz.: 2,4 cm. Ltsz.: 2010.10.977. [10. tábla 19] 21. Kívül barna, szürke foltos, belül sötétszürke, sötét törésfelületű, homokos, samottos, durva edény enyhén profilált fenéktöredéke. H.: 2,3 cm, sz.: 3,1 cm. Ltsz.: 2010.10.978. [10. tábla 20] 22. Lapos, bifaciális megmunkálású, sötétbarna radiolaritból pattintott, háromszög alakú, szögletes szárú, lapos nyílhegy. Csúcsa és egyik szára letört. H.: 2,6 cm, sz.: 2,5 cm. Ltsz.: 2010.10.1671. [10. tábla 21]

4. A kerámia általános jellemzői

A feltárt leletanyag legnagyobb részét kerámiatöredékek alkotják, melyek túlnyomó része sötét, a szürke és a barna különböző árnyalataiban jelenik meg. Viszonylag nagy számban kerültek elő egyenetlenül égetett, kívül barna, belül szürke és foltos darabok. Kevés, oxigéndúsabb égetéssel előállított vörösesbarna töredék is megtalálható.

A kerámiák többsége homokos és samottos, esetenként homokos és apró kavicsos anyagú. A tisztán homokos anyagú darabok szinte kivétel nélkül vékony falú, jól eldolgozott, simított felületű töredékek.

A kerámiaanyagban egyaránt jelen vannak a finomabb és a durvább felületű töredékek is. A jól eldolgozott, sokszor simított felületű darabok a legtöbb esetben vékony falúak, többségük bögrékhez és korsókhoz tartozhatott, de hasonló tál- és kisebb méretű fazéktöredékek is előkerültek. Valamivel kisebb számban jelennek meg a durvább felületű, fazekakhoz és tárolóedényekhez, esetenként tálakhoz tartozó töredékek. A durva felületű kerámiatöredékek között megjelennek a szándékosan, fröcskölt agyaggal durvított darabok is.

5. A leletanyag értékelése

Az előkerült leletanyag három nagy tipológiai csoportba sorolható: fazekak/tárolóedények, tálak és bögrék/korsók.

5.1. Fazekak, tárolóedények⁹

A leletanyag jelentős részét a fazekakhoz és tárolóedényekhez tartozó perem- és oldaltöredékek alkotják. A töredékes állapot miatt a tárgyak pontos típushoz kötése sok esetben nem lehetséges, olykor a perem- és a nyakkiképzés alapján viszont elvégezhető. Az objektumokban kivétel nélkül lekerekített peremű darabok kerültek elő, ez a kialakítás jellemző a Makó-kultúra edényeire.¹⁰

Kisebb arányban előfordulnak íveltebb nyakú, kihajló peremű töredékek [4. tábla 9; 8. tábla 1]. A kónikus vagy hengeres nyakú típusok a korszak jellemző fazekai,¹¹ a homokbánya területén több ilyen töredéket találtak. Ezek kivétel nélkül enyhén kihajló peremű darabok [3. tábla 7; 4. tábla 2; 8. tábla 8–9; 10. tábla 3]. Az enyhén kihajló perem a Makó-kultúra elterjedési területének keleti felére jellemző, szemben a nyugati területeken megszokott erősen kihajló peremkiképzéssel.¹² A hengeres nyakú, öblös vállú tárolóedények [5. tábla 4] elterjedtek a kora bronzkorban, a késő Vučedol-, Somogyvár–Vinkovci- és Nyírség-kultúrában is megjelennek.¹³ Egy tölcséres nyakú, kissé megvastagított peremű típus [3. tábla 6] is képviselteti magát az anyagban, profilja alapján a Kulcsár XIII/1a típushoz hasonló, más alföldi lelőhelyeken is előfordul.¹⁴

A dorozsmai lelőhelyen hiányoznak a kifelé háromszög alakban megvastagított – gyakran bevagdalt – peremű fazekak, ami nem meglepő, mivel a Makó-kultúra többi Csongrád-Csanád vármegyei együttesében sem jelennek meg, s úgy általában a keleti területeken sem,¹⁵ Budapest környékén és a kultúra nyugati elterjedési területén viszont gyakori forma.¹⁶ A keleti részeken az ujjbenyomkodásokkal tagolt peremek fordulnak elő sűrűbben,¹⁷ viszont a homokbánya területéről ilyenek sem ismertek.

⁹ A két edényformát együtt tárgyalom, mivel a töredékes állapot miatt nehéz eldönteni, hogy nagyobb méretű fazekakhoz vagy tárolóedényekhez tartoztak-e.

¹⁰ KULCSÁR 2009, 142.

¹¹ CSÁNYI 1996, 54.

¹² KULCSÁR 2009, 141–142.

¹³ KULCSÁR 2009, 155; KULCSÁR 2009, Fig. 35.

¹⁴ KULCSÁR 2009, Fig. 33. XIII/1a.

¹⁵ TÓTH 2001, 127.

¹⁶ TÓTH 2001, 127.

¹⁷ KULCSÁR 2009, 143.

A lelőhelyen előkerült egy peremtöredék a perem alól induló szalagfűl indításával [9. tábla 3]. Sajnos a töredékesség miatt nem dönthető el, hogy a nyak kialakítása milyen volt, viszont ismertek hasonló tölcséres nyakú,¹⁸ illetve ívelt nyakú, egyfűlű fazekak,¹⁹ ezek alapján talán kisebb fazék részét képezhette, de hasonló tárolóedény-formák is ismertek a kultúrában.²⁰

Több olyan oldaltöredék is előkerült, melyek falvastagságuk és durvított, sok esetben fröcskölt felületük alapján ebbe a csoportba sorolhatók [3. tábla 3; 4. tábla 3–4; 6. tábla 7, 17; 7. tábla 3; 8. tábla 3; 10. tábla 14, 16]. A durvított, fröcskölt felület általános a Makó-kultúrában, de nem kultúrspecifikus, széles körben elterjedt a Kárpát-medencében a kora bronzkor 1–2. fázisában.²¹ A falvastagság és a durva felület alapján egy-egy aljtöredék [4. tábla 8; 7. tábla 14] szintén ezekhez az edényekhez köthető.

A különböző elrendezésű és kialakítású plasztikus bordák a Makó-edények gyakori elemei, három bordadíszes edénytöredék a dorozsmai homokbánya területéről is ismert. Az egyik egy vastagabb falú edény oldaltöredéke, melyen két vízszintesen elhelyezett borda indítása látható [6. tábla 9].²² Valószínűleg egy nagyobb méretű fazék, illetve tárolóedény részét képezhette a falvastagság és a profil alapján.²³

5.2. Tálak

A kora bronzkor időszakában a Kárpát-medencében élő késő Vučedol-, Makó- és Somogyvár–Vinkovci-kultúrák fazekasságának jellegzetes darabjai a belső díszes talpas tálak.²⁴ A Makó-kultúra egész elterjedési területén megtalálható ez a típus, a szórt hamvas temetkezések meghatározó melléklete és a telepeken is megjelenik.²⁵ A főbb különbségeket a díszítőmotívumok stílusa és elhelyezkedése jelenti, ugyanis vannak csak belül díszített tálak, de előfordul a peremdíszítés is, sőt olykor a külső oldalon, de még a talpon is feltűnnek.²⁶ Magyarország területén a Makó-kultúrához sorolható tálak zömmel belül díszítettek.²⁷

A legerterjedtebb minták esetében belül a perem és az alj körül vízszintes vonal fut körbe, a köztük lévő területet háromszögek, ritkábban félköríves mezők osztják négy egyenlő részre, így alakul ki a csillagminta.²⁸ Ezeket a mezőket sraffozott háromszögek, rombuszok töltik ki, így jön létre a sakktáblaminta,²⁹ amely a kiskundorozsmai homokbánya területén előkerült peremtöredéken is látható [5. tábla 1]. Az oldaltöredéket szabályosan növekvő és szabálytalan V alakú bekarcolások díszítik [5. tábla 2], hasonló díszítés a

¹⁸ CSÁNYI 1996, XV. tábla 1.

¹⁹ KULCSÁR 2009, Fig. 31. X/2a.

²⁰ KULCSÁR 2009, 149.

²¹ NÉMETHI–DANI 2001, 113–114.

²² A töredékesség miatt nem dönthető el, hogy eredetileg is csak kettő vagy esetleg több bordadísz volt-e.

²³ A vállon hármass vízszintes bordadíszsel ellátott tárolóedény ismert Kál–Legelő III. lelőhelyről, viszont az ilyen bordák vállon való elhelyezése nem túl gyakori Makó-környezetben (KULCSÁR–SZABÓ 2000, 36, Fig. 5).

²⁴ KULCSÁR 1999, 115.

²⁵ KULCSÁR 1999, 120; KULCSÁR 2009, 122.

²⁶ KULCSÁR 2009, 128.

²⁷ KULCSÁR 1999, 121; KULCSÁR 2009, 128.

²⁸ KULCSÁR 1999, 121; KULCSÁR 2009, 128.

²⁹ KULCSÁR 2009, Fig. 27.

Budapest–Aranyhegyi-úti példányon látható.³⁰ A Makó-közösségek e díszítéseket rendszerint tűzdelet, vékonyan és durvábban bekarcolt vonalmintákból és beszúrt pontsormintákból alakították ki, általános a minták mésszel való kitöltése.³¹ A jelen lelőhelyen talált két töredéken is megfigyelhető a mészbetét nyoma.

Az anyagban más típusú táltöredékek is megjelennek, melyek szintén jellegzetesek a Makó-kultúrában. Előkerült egy fordított csonka kúpos testű, behúzott nyakú, kihajlós peremű tál töredéke, melynek vállvonalán egy bütyökdisz is látható [4. tábla 1]. Egy aljtöredék szintén a fordított csonka kúpos testű tálakhoz sorolható [7. tábla 1]. E típus sekélyebb és mélyebb változatai a kultúra egész elterjedési területén megjelennek, a forma a Makó-kultúra egyik vezérelétének tekinthető.³²

A bikónikus testű tálak szintén nagy változatosságot mutatnak, leggyakrabban a rövid nyakú, bikónikus forma jelenik meg. Bár a díszítések ritkának számítanak, az ide sorolható tálak vállát több esetben ellátták félhold alakú bordával, ritkábban hármassal.³³ Lelelőhelyünkről is ismert egy hármassal díszített oldaltöredék [9. tábla 5], amely profilja és párhuzamai alapján az előző típusú tálak körébe sorolható.³⁴ Mellette megjelenik egy díszítetlen oldaltöredék is [3. tábla 5], mely formája alapján szintén ide tehető.³⁵ Egy nagyobb méretű oldaltöredék [6. tábla 1] talán hasonló típusú, nagyobb méretű, mélyebb tál része lehetett. Az ilyen töredékek esetében nehéz pontosan meghatározni, hogy nagyobb, mélyebb tál vagy esetleg fazék részét képezték-e.³⁶

5.3. Bögrék, korsók³⁷

A leletanyagban viszonylag nagy számban szerepelnek bögrékhez és korsókhoz tartozó perem- és oldaltöredékek,³⁸ több esetben találtak vékonyabb falú, simított [6. tábla 2, 15; 7. tábla 12], ritkán durvább [7. tábla 10] felületű töredékeket, melyek öblösödő testű bögrékhez kapcsolhatók. A forma általános a kora bronzkorban, és nem túl gyakran, de a Makó-kultúrában is megjelenik.³⁹

³⁰ KALICZ-SCHREIBER 1994, Abb. 2, 2a. A Makó-kultúra Szarvas–Bolza kastély és Debrecen–Bellegelő 266. lelőhelyén kerültek még elő V alakú motívumokkal díszített tálak, elrendezésük azonban nem hasonlít a dorozsmai homokbánya területén talált példányéhoz. A Somogyvár–Vinkovci-kultúra lengyeli és kaposújlak–várdombi lelőhelyén viszont kerültek elő hasonló elrendezésű motívumok, illetve a Somogyvár–Ada csoport zentai példánya is ide sorolható (KULCSÁR 2009, Fig. 59. 7, Fig. 60. 7, Fig. 61. 2). Fontos hangsúlyozni, hogy Szarvas–Bolza kastély és Debrecen–Bellegelő 266. tálja a Makó-kultúra korai fázisára tehető (KULCSÁR 1999, 122).

³¹ KULCSÁR 1999, 122.

³² CSÁNYI 1996, 55; KULCSÁR 2009, 107.

³³ KULCSÁR 2009, 105.

³⁴ Jánosszállás–Katonaparton kerültek elő egy hasonló hármassal díszített edény restaurálható töredékei. KÜRTI 1974, 32. Az Aranyhegyi úti településről is ismert hasonló töredék (KALICZ-SCHREIBER 1994, Abb. 10. 16).

³⁵ KULCSÁR 2009, Fig. 23. VII/20.

³⁶ KULCSÁR 2009, 116. A mély tálak egyes típusai, mint a Makó–Vöröskereszten és Hódmezővásárhely–Solt-Palén előkerült darabok, elsősorban a Dél-Alföldről ismertek (KULCSÁR 2009, 118). Jó párhuzamaik Somogyvár–Vinkovci-kultúrából is ismertek (KULCSÁR 2009, 106).

³⁷ A korsókat és bögréket is együtt tárgyalom, mert sok esetben nem dönthető el, hogy a töredékek melyik csoportba sorolhatók.

³⁸ A kisebb méretű edények (kb. 4–10 cm) a bögrék csoportjába tartoznak, a Makó-kultúrához köthető magasabb korsók rokonságot mutatnak a Somogyvár–Vinkovci-kultúra hasonló edényeivel, ezért nem sorolhatók a kultúra alapformái közé (KULCSÁR 2009, 91).

³⁹ TÓTH 2001, 123.

A Makó-kultúrában a bögrék – alacsony számuk ellenére – számos formában jelentkeznek, a fő típusokon belül is nagy a változatosság. Az egyik alapformát a zömök, bikónikus testű, lekerekített vállú típus jelenti.⁴⁰ A dorozsmai lelőhelyen e típushoz sorolható töredékek is előkerültek [3. tábla 2, 11; 6. tábla 3; 9. tábla 6, 10; 10. tábla 13]. Magasabb, bikónikus testű korsó töredékei is ismertek [5. tábla 11], s ebbe a csoportba sorolható még két oldaltöredék, melyeken a váll indítása is megfigyelhető [9. tábla 15; 10. tábla 7]. Egyes perem- és aljtöredékek [5. tábla 3, 6; 7. tábla 16] a falvastagság és méret alapján talán szintén a bögrékhez sorolhatók. A két vékony falú, nagyobb méretű, simított oldaltöredék [3. tábla 1; 8. tábla 2] a korsók, esetleg a kisebb méretű fazekak csoportjába tartozhat.

Egy vékonyabb falú oldaltöredéken két rövid, függőleges borda látható [8. tábla 10].⁴¹ A töredékes állapot miatt az edényforma meghatározása problémás, viszont a profil és a rövid függőleges bordadíszek alapján felmerülhet egy nagyobb méretű korsó lehetősége, de akár vékonyabb falú fazékhoz is tartozhatott.

6. Kiemelkedő jelentőségű leletek

6.1. Hengeres testű palack

A 102. objektumból előkerült egy felfelé szűkülő, hengeres testű palack töredéke [4. tábla 10]. A perem alatt apró fülekkel ellátott palack a Somogyvár–Vinkovci-kultúra jellegzetes edényformája, Bóna István már a Somogyvár-típusú leletek vizsgálatakor vezérleletként határozta meg ezt a típust.⁴² Vannak nyújtottabb és alacsonyabb testű változataik, a Dél-Dunántúlon díszített példányok is előkerültek.⁴³

A forma nagy területen terjedt el, Alsó-Ausztriától Délnyugat-Romániáig, Közép-Szerbiáig feltűnik,⁴⁴ már a Vučedol-kultúra leletanyagában is megjelenik,⁴⁵ s a Somogyvár–Vinkovci-kultúrában válik igazán népszerűvé.⁴⁶ Feltűnik egyes Proto-Nagyrévhez sorolt telltelepüléseken (Gerjen–Váradpuszta, Dunaföldvár–Kálvária, Sióagárd–Gencs)⁴⁷ és a Harangedény-kultúra településén (Budapest–Csepel-Hollandi út)⁴⁸ is felbukkan. A Makó-kultúrához köthető emléanyagban is feltűnik: Kunpeszér–Sinai-hegyen tártak fel olyan, Makó-kultúrához sorolható temetkezést, melyből hengeres testű palack is előkerült.⁴⁹ Iváncsa–Lapos kora bronzkori településrészletén egy késő Makó-kora Nagyrev-leleteket is tartalmazó gödörben találtak hasonlót.⁵⁰ A Makó-kultúra más településéről jelen tudásom szerint nem ismert ilyen – hitelesen meghatározható – edénytípus.

⁴⁰ KULCSÁR 2009, 92.

⁴¹ A töredék a díszek mellett tört el, így nem lehet eldönteni, hogy eredetileg kettő vagy több bordadisz volt-e.

⁴² BÓNA 1965, 48.

⁴³ KULCSÁR 2009, 296.

⁴⁴ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1999, 88.

⁴⁵ DIMITRIJEVIĆ 1977–1978, 48, Abb. 7. 2–3.

⁴⁶ KULCSÁR 2009, 296.

⁴⁷ SZABÓ 1992, XXXVIII. 9, 11–14, LXXVII. 3. Legújabbban Keszi Tamás foglalta össze a Proto-Nagyrévvel kapcsolatos problémákat, s ezek alapján sorolta a késő Makó-kultúrába a fent említett lelőhelyeket is (KESZI 2020, 133–143).

⁴⁸ KALICZ-SCHREIBER 1975, Abb. 3. 4.

⁴⁹ HORVÁTH 1988, 18–19.

⁵⁰ KESZI 2020, 114.

6.2. Nyílhegy

A 110. objektumból előkerült egy radiolaritból pattintott, bifaciális megmunkálású, háromszögletű, lapos nyílhegy [10. tábla 21].⁵¹ Hasonlók már a középső rézkorban, a Bodrogkeresztúr-kultúrában is megjelentek és a késő rézkori Baden-kultúra anyagában is felbukkannak, nem túl nagy számban.⁵² Magyarország területén a kora bronzkorban először a Harangedény-kultúrában tűnnek fel hasonló tárgyak,⁵³ sírjaikból és településeikről ismertek a legnagyobb számban, de egykorú, illetve továbbélő formaként a Nagyrév-kultúrában is megjelennek.⁵⁴ A harangedények, réztörök, csuklólvédők és csontgombok mellett a nyílhegyek is jellegzetes, gyakori mellékletei a Harangedény-kultúra temetkezéseinek.⁵⁵

A dorozsmai nyílhegy tudomásom szerint az egyetlen közölt nyílhegy a Makó-kultúrából, viszont Keszi Tamás megemlíti, hogy az iváncsai településen is került elő egy példány, amely egyelőre közöletlen.⁵⁶

6.3. Kocsikerékmodell

A 107. objektumban egy kocsikerékmodellt is találtak [10. tábla 1]. Hasonlók már a rézkorban is megjelentek, többek között a késő rézkori Boleráz/Baden-kultúra Balatonöszöd–Temetői-dűlő lelőhelyén.⁵⁷ A Vučedol-kultúrából is ismertek ilyen modellek, ahogy a Somogyvár–Vinkovci-kultúrában is megjelennek, nagyobb számban, mint a Makó-kultúrában.⁵⁸ Kalicz Nándor a Makó-kultúra domonyi településéről közölt egy kerékmodellként értelmezhető leletet,⁵⁹ ezen kívül – tudomásom szerint – csak a kameníni (Kéménd, Szlovákia) lelőhelyről ismert hasonló, a Makó-kultúrához köthető kocsikerékmodell.⁶⁰ Ilyenek a Nyírség-kultúrában is előfordulnak,⁶¹ a bronzkori modellek száma jóval nagyobb, mint a rézkoriaké, valamennyi korai és középső bronzkori kultúrában megtalálhatók.⁶²

⁵¹ Nem túl nagy számban, de ismertek a kultúrából kisebb méretű pattintott kőeszközök, egy részük mecseki radiolaritból készült (KULCSÁR 2009, 167). Csongrád–Sertéstelepről (TÓTH 2001, 125, 19. kép 3.) és Hódmezővásárhely–Barci-rétről (KULCSÁR 1997, 22, VII. 7.) került elő ilyen eszköz, a nyersanyagaik fontos dunántúli kapcsolatokra utalnak (TÓTH 2001, 125; KULCSÁR 1997, 56. 36. jegyzet).

⁵² HORVÁTH 2009, 414.

⁵³ HORVÁTH 2009, 414.

⁵⁴ KALICZ-SCHREIBER 1984a, 141.

⁵⁵ KALICZ-SCHREIBER 1984a, 137.

⁵⁶ KESZI 2020, 208, 600. jegyzet.

⁵⁷ HORVÁTH 2010, 122, 4. kép 1–3.

⁵⁸ KULCSÁR 2009, 340, 176.

⁵⁹ KALICZ 1968, Taf. VI. 2.

⁶⁰ NEVIZÁNSKY 2001, 24. Obr. 3.

⁶¹ DANI 1999, 7. tábla 11, 8. tábla 10.

⁶² BONDÁR 2011, 53.

7. Településszerkezet és életmód

A dorozsmai lelőhelyen öt objektumból kerültek elő biztosan kora bronzkorra tehető leletek. A feltárt jelenségek gödrök voltak, hitelesen hozzájuk köthető épület maradványa nem került elő.

A gödrök a legtipikusabb elemei a Makó-telepeknek, általában ovális vagy kör alakú folttal jelentkeznek és nem túl mélyek,⁶³ e lelőhelyen is hasonlókat tártak fel. Eredetileg tárolásra/agyag kinyerésre szolgálhattak, majd eredeti funkciójuk elvesztése után hulladékgyűjtőként használhatták őket. Az objektumok az északi domb területének északnyugati részén helyezkedtek el, jól elkülönülve, általában több tíz méterre egymástól.

A nagy felületű feltárások előtt a Makó-telepeket jórészt csak néhány – nagy felületen szórványosan jelentkező – gödör képviselte.⁶⁴ Általánosan elfogadott vélemény volt, hogy ezek a kevés objektumos, szórványos jellegű lelőhelyek, melyek nem utalnak intenzív megtelepedésre, átmeneti szálláshelyek voltak és a kultúra közösségeinek nagyállattartó életmódjával hozhatók kapcsolatba.⁶⁵ Mára már azonban árnyaltabb kép bontakozott ki, a nagyobb területet érintő feltárások bebizonyították, hogy a néhány gödrös szálláshelyek mellett több objektumos települések is léteztek.⁶⁶ A népesség egy-egy területen – valószínűleg a kedvező környezet hatására – hosszabb ideig tartózkodott,⁶⁷ vagyis számolnunk kell a kultúra intenzívebb településeivel is.⁶⁸

A kultúra települései egyes régiókban sűrűbben jelentkeznek,⁶⁹ így az Alföld délkeleti részén is.⁷⁰ Csongrád-Csanád vármegyében a Makó-lelőhelyek a Tisza és Maros magaspartjain, valamint az egykori erek mentén sűrűsödnek.⁷¹ A nagyfelületű feltárások előtt a Makó-népesség Csongrád-Csanád vármegyei települései – Csongrád–Vidresziget kivételével – is azokat az általános jellemzőket mutatták, mint a kultúra más telepei: nagy felületen is csak kevés, szórványosan jelentkező objektum.⁷² Ezt a képet először a Csongrád–Sertéstelepen, Szeged–Kiskundorozsma–Nagyszék I. lelőhelyen és –Subasán végzett feltárások árnyalták.⁷³

⁶³ KULCSÁR 2009, 58.

⁶⁴ CSÁNYI 1996, 53; SZATHMÁRI 1999b, 141.

⁶⁵ ECSEDY 1995, 18; CSÁNYI 1996, 56.

⁶⁶ TÓTH 2003, 66–67.

⁶⁷ SZATHMÁRI 1999b, 143.

⁶⁸ TÓTH 2004, 79. Jelenleg Budapest–Kőérberek a legintenzívebb Makó-település, 150 kora bronzkori objektummal (KULCSÁR 2009, 37). A sorban a második Csengele–Fecskés a maga 70 objektumával (BALOGH–TÜRK 2004, 199). Hasonlóan fontos részlet került feltárrásra Berettyóújfalun–Nagy Bócs-dűlőn, az akkori legnagyobb objektumszámú (56 telepobjektum és négy hamvasztásos sír), ráadásul korai Makó-települést rejtett (DANI–KISJUHÁSZ 2013, 671).

⁶⁹ Ez részben a kutatottságot is tükrözheti.

⁷⁰ KULCSÁR 2009, 70.

⁷¹ KULCSÁR 1997, 38. A fontosabb Csongrád-Csanád vármegyei települések, településrészletek: Csongrád–Saroktanya (GAZDAPUSZTAI 1966); Jánosszállás–Katonapart (KÜRTI 1974); Csongrád–Vidresziget (SZÉNÁSZKY 1987–1988); Hódmezővásárhely–Barci-rét (KULCSÁR 1997); Csongrád–Sertéstelepe (TÓTH 2001; TÓTH 2004); Szeged–Kiskundorozsma–Nagyszék I. (TÓTH 2004); Szeged–Kiskundorozsma–Subasa (TÓTH 2004); Csengele–Fecskés (BALOGH–TÜRK 2004, 199); Óföldéak–Ürmös (SZEVEÉNYI et al. 2017).

⁷² KULCSÁR 1997, 38.

⁷³ Később pedig a csengelei település (BALOGH–TÜRK 2004, 199).

Az említett településrészeket viszonylag nagy számban kerültek elő telepjelenségek, így vizsgálhatóvá vált a kultúrára jellemző településszerkezet. A jelenségek elhelyezkedése laza, hosszan elnyúló szerkezetre utalt, a gödrök kisebb-nagyobb csoportokat alkottak, egymástól jelentős távolságra (20–50 m) helyezkedtek el, közöttük üres terek voltak.⁷⁴ Az elkülönülő gödrök valószínűleg olyan lakóházakhoz és egyéb épületekhez tartoztak, melyek az „üres” területeken álltak. Ezek feltehetően könnyűszerkezetes, fából, nádból emelt épületek lehettek, melyek nyomai régészetiileg nehezen megfoghatók.⁷⁵

Épületekre utaló nyomokat kevés esetben sikerült megfigyelni. Csongrád–Vidreszigeten egy nagyméretű (7×37 m), cölöpszerkezetes házat tártak fel,⁷⁶ hasonlóan nagy (13×19 m), észak–dél irányú Salgótarján–Pécskő-pusztáról ismert.⁷⁷ Abda–Hármasok lelőhelyen szintén egy észak–dél irányú, de kisebb méretű (5×15 m) építmény maradványai kerültek elő.⁷⁸

A hosszan elnyúló, laza szerkezet jelentősen megnehezíti a telepek teljes feltárását, viszont sok esetben magyarázatot ad arra, hogy miért ismerünk annyi szórványosan jelentkező, kevés objektumos lelőhelyet.⁷⁹ A települések vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy a közölt objektumok nagy része véletlenül, kisebb földmunkák következtében került elő, melyek során nem volt lehetőség a tágabb környezet kutatására. Az objektumok elhelyezkedése esetenként arra enged következtetni, hogy a telep tovább folytatódik egy-egy irányba, ez akár a dorozsmai település esetében is felmerülhet. A gödrök a feltárt terület északnyugati részén kerültek elő, ezért nem zárható ki, hogy távolabb, északi és/vagy nyugati irányban további jelenségek is lehetnek.

Mint már utaltam rá, sokáig általánosan elfogadott vélemény volt, hogy a kultúra életmódja a nagyállattartáson alapulhatott, de mára már úgy tűnik, hogy régióként jelentős eltérések lehettek a változatos földrajzi viszonyok következtében.⁸⁰ A jelenlegi adatok szerint a legtöbb lelőhelyen valóban a szarvasmarha-maradványok száma volt domináns.⁸¹ Ezek közül kiemelkedik Balatonkenese–Kapunvári út 7. és Üllő 5., ahol a Makó-telepekhez képest nagyobb számú csontanyag került elő, előbbinél a csontok mintegy 70%-a,⁸² utóbbinál 90%-a volt szarvasmarha.⁸³ Berettyóújfalú–Nagy Bócs-dűlőn⁸⁴ és Tiszalúc–Sarkadon⁸⁵ is nagyobb számban kerültek elő szarvasmarhákhoz tartozó csontok. A Dunántúlon

⁷⁴ TÓTH 2003, 67.

⁷⁵ CSÁNYI 1966, 56; TÓTH 2003, 67.

⁷⁶ KALICZ 1984, XXIII. tábla I.

⁷⁷ GALL–TANKÓ 2007, 114. A nagyméretű, három oszloposorsó épületből jellegtelen kerámiatöredékek kerültek elő, melyek nem feltétlenül alkalmasak pontos besorolásra (HORVÁTH 2017, 416).

⁷⁸ FIGLER 1994, 21. Földbemélyített épületekre is vannak példák, ezeket Nyergesújfalú–József-pusztán és Budakeszi–Szőlőskerten is sikerült megfigyelni (KULCSÁR 2009, 63).

⁷⁹ TÓTH 2004, 84.

⁸⁰ TÓTH 2001, 129; KULCSÁR 2009, 67.

⁸¹ Ez elmondható az egyes kisalföldi lelőhelyekről, ilyen Abda–Hármasok, Táp–Borbapuszta, Mosonszentmiklós–Gyepföldek és –Pálmajor (KULCSÁR 2009, Fig. 9).

⁸² PATAI 2002, 45.

⁸³ KÖRÖSI 2005, 138. Üllővel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy bár a 24 objektum mindegyikében – egy kivétellel – szarvasmarha-dominancia volt, mégis egy objektum felelős a magas összértékért, melyben az összes szarvasmarhacsont 73%-a volt. Legalább 14 egyed maradványait tárták fel itt, anatómiai sorrendben, több rétegben (KÖRÖSI 2005, 138).

⁸⁴ Itt is fontos megjegyezni, hogy a nagy részük egy rétegzett objektumból került elő (DANI et al. 2006, 14).

⁸⁵ SZATHMÁRI 1999a, 60.

kimutathatóvá vált, hogy bár a déli részeken is gyakori volt a szarvasmarha, nagyobb jelentőséget az északi területek felé haladva kapott.⁸⁶

Csongrád–Sertéstelep szintén a nagy állatmaradvánnyal bíró Makó-telepek közé tartozik,⁸⁷ itt azonban juh/kecskedominanciát sikerült kimutatni: a csontok mintegy 60%-át tették ki. A szarvasmarhákhoz tartozó maradványok nagyjából fele ilyen arányban kerültek elő, és sertéscsontokból volt a legkevesebb.⁸⁸ Kompolt–Kistéren sertésdominancia volt megfigyelhető, ami önmagában letelepült életformára enged következtetni, viszont a csontanyag és az objektumok alacsony száma miatt óvatosan kell kezelni az eredményeket.⁸⁹

A dorozsmai objektumokból összesen 84 darab rossz megtartású állatcsont került elő, melyek közül 70-et lehetett faj- vagy alcsaládszinten meghatározni.⁹⁰ Az említett lelőhelyek többségénél a szarvasmarhacsontok nagyobb aránya bontakozott ki, de ez nem általános jelenség. Jelen lelőhelyen a kiskérődzők maradványai domináltak: 56 csont sorolható ebbe a csoportba, szarvasmarhára 9, sertésre pedig csupán csak 6 darab utal [11. tábla 5]. A rossz megtartás miatt az egyedek fizikai jellemzése nem volt lehetséges.

A kecske/juhcsontok legalább négy egyedhez tartozhattak, kettő már kifejlett példány volt, egy pedig még 6–8 hónapos kora előtt pusztult el. Két töredéken, melyek a 102. objektumból kerültek elő, égésnyomok fedezhetők fel, egy lábközépcsonton pedig vágásnyomokat sikerült megfigyelni.

A szarvasmarhacsontok legalább két egyedhez tartoztak, az egyik kifejlett példány volt. Kiemelt fontosságú az a szarvasmarha-állcsontpár, amelyik a kifejlett egyedhez tartozott, ugyanis mindkét darab bőrpuhítóként határozható meg [11. tábla 1–4].⁹¹ A csontok rossz megtartása nehezítette a vizsgálatot, ennek ellenére mindkét eszközön azonos használati nyomokat sikerült azonosítani. Drasztikus kopások figyelhetők meg az utolsó nagyörló utáni peremen, a csontok oldalai is jelentősen felfényeződtek a folyamatos használat miatt.⁹² Szarvasmarhaállcsontból készült bőrpuhítók ismertek a Kárpát-medence kora bronzkorából, feltűnik a Makó- emlékek között és a Haragedény-kultúrában is.⁹³

A sertésmaradványok fiatal egyed(ek)hez tartozhattak, ez a tendencia a kis mennyiség ellenére is szépen jelzi, hogy nem volt másodlagos hasznosításuk, húsfogyasztás céljából tartották őket. Ló- és kutya csontok, illetve vadállatokhoz tartozó maradványok nem voltak az anyagban, így a vadászat és halászat szerepéről nem rendelkezünk információkkal.

Az archaeozoológiai eredmények alapján a dorozsmai lelőhely, sokkal kisebb léptékben ugyan, de közel áll a Csongrád–Sertéstelepen feltárult képhez, a kiskérődzők dominanciája

⁸⁶ GÁL–KULCSÁR 2012, 3. ábra. Kaposújlak–Várdombon a szarvasmarha mellett jelentősebb számban jelent meg a kecske/juh, a sertés és a vadászott állatok is. Paks–Gyapán a szarvasmarha-maradványok már kétszeres mennyiségben fordultak elő, további lelőhelyek alapján úgy tűnik, hogy észak és kelet felé haladva a szarvasmarha, illetve a kecske/juhcsontok aránya nő, a sertés és a vadászott állatok aránya csökken (GÁL–KULCSÁR 2012, 208–212).

⁸⁷ A csontok jelentős részét e lelőhelyen is egy rétegzett objektum rejtette (TÓTH 2001, 130).

⁸⁸ TÓTH 2001, 130.

⁸⁹ BARTOSIEWICZ 1999, 324.

⁹⁰ Hálás köszönettel tartozom Daróczy-Szabó Mártának a meghatározásokért, a táblázatért és a fotókért.

⁹¹ Ilyen – lóállapcsontokból készített – bőrpuhítók először Kazahsztán területén jelentek meg a kora bronzkorban (SOAFER–BENDER JØRGENSEN–CHOYKE 2013, 483).

⁹² Az eszközöket akkor dobhatták ki, mikor a csontok már kettétörték az intenzív használat következtében.

⁹³ A középső bronzkortól kezdve már kiskérődzők állcsontjait is felhasználták (SOAFER–BENDER JØRGENSEN–CHOYKE 2013, 483).

mutatható ki, emellett kisebb mértékben megjelenik a szarvasmarha és a sertés is, lócsontok egyik lelőhelyről sem kerültek elő és a vadászat, halászat szerepéről sincs információ.⁹⁴

8. Kulturális kapcsolatok és kronológia

A bemutatott kerámiaanyag és a település szerkezete is egyértelműen bizonyítja, hogy a leletegyüttes és a településrészlet a Makó-kultúra hagyatéka. Vannak azonban olyan különleges leletek, melyek a szomszédos kultúrák irányába mutatnak, elsősorban ilyen a Somogyvár–Vinkovci-kultúra vezérletének tekinthető palack töredéke és a háromszögletű nyílhegy, amely a kora bronzkorban a Harangedény-kultúrával jelenik meg a Kárpát-medencében.

A Makó-kultúra kései fázisát erős Somogyvár–Vinkovci-hatás jellemzi,⁹⁵ településeiken és sírjaikban is gyakran megjelennek olyan edénytípusok, elsősorban korsók és bögrék, melyek a Somogyvár–Vinkovci-kapcsolatokat tükrözik.⁹⁶ A Dunántúlon egyértelműen kimutathatók a kapcsolatok a két kultúra között, számos kevert leletegyüttes ismert, melyek mindkét kultúra jellegzetességeit hordozzák,⁹⁷ de az újabb és újabb kutatások során a keleti területeken is intenzív kapcsolatok rajzolódnak ki. Battonya–Aradi-útról⁹⁸ és Tiszakürtről⁹⁹ osztott fülű korsó töredékei kerültek elő,¹⁰⁰ Battonya–Georgievics-tanyáról¹⁰¹ és Szeghalomról¹⁰² is ismertek déli jellegű ivóedény-töredékek, csak hogy néhány fontos példát említsék. Ritkábban más jellegzetes Somogyvár–Vinkovci-típusok is napvilágra kerülnek, Kunpešzerről hasonló hengeres testű palack ismert,¹⁰³ újabban pedig Iváncsáról is közöltek töredékeket,¹⁰⁴ emellett több példa van Somogyvár–Vinkovci-jellegű aszimmetrikus fülű edényekre is.¹⁰⁵ A belső díszes tálak a Makó-kultúra egész időszakában megtalálhatók, a kései, Somogyvár–Vinkovci-hatású fázisában is, sőt a hitelesen feltárt darabok zöme a kései időszakból, sokszor az említett Somogyvár–Vinkovci-eredetű tárgyakkal együtt kerülnek elő.¹⁰⁶ Ezek alapján úgy tűnik, a díszítések kialakításában is fellelhetők különbségek: míg a koraiak

⁹⁴ Két vadállathoz tartozó csont került elő a csongrádi lelőhelyen. A dorozsmai lelőhelyen nem, Sertéstelepen viszont találtak kutyamaradványokat, valamint kagylókat. Halcsontok egyik lelőhelyről sem ismertek, a vízjárások közelsége ellenére sem (TÓTH 2001, 130).

⁹⁵ KALICZ-SCHREIBER 1984b, 33; KULCSÁR 1999, 122; KULCSÁR 2009, 173.

⁹⁶ KULCSÁR 2009, 174.

⁹⁷ Az ilyen kevert együttesek többségénél nincs lehetőség hiteles kulturális hozzárendelésre, egy-egy együttest teljesen eltérően is értékelhetnek a szakemberek (KALICZ-SCHREIBER 1994, 42).

⁹⁸ SZÉNÁSZKY 1987–1988, 5. kép 1.

⁹⁹ CSÁNYI 1996, 31.

¹⁰⁰ Az osztott fül kialakítás kifejezetten Somogyvár–Vinkovci-jelleg (CSÁNYI 1996, 55).

¹⁰¹ BONDÁR–MATUZ–SZABÓ 1998, 18.

¹⁰² SZÉNÁSZKY 1987–1988, 152, 8. kép 2.

¹⁰³ HORVÁTH 1988, 18–19.

¹⁰⁴ KESZI 2020, 114.

¹⁰⁵ A tárgytypus a Kárpát-medence kora bronzkorának időszakából elsősorban a késő Vučedolból és Somogyvár–Vinkovci-kultúrából ismert, azonban megjelenik a Makó-kultúrában is, s kisebb számban a Harangedény- és a kora Nagyrév-kultúra idején is megvan (KALICZ-SCHREIBER 1991, 13–14). A Makó-kultúrában megjelenő Vučedol-jellegű darabok a korai időszakra, a Somogyvár–Vinkovci-jellegűek a kései időszakra tehetők (KULCSÁR 2009, 102).

¹⁰⁶ KULCSÁR 1999, 116–122.

gondosabb, jellemzően tűzdelt technikával készültek,¹⁰⁷ a kései tálak elnagyolt, durvábban vagy vékonyabban karcolt díszítésekkel rendelkeznek.¹⁰⁸

A Makó-kultúra hatása a megjelenő Harangedény-kultúra közösségeinek életében vitathatatlan,¹⁰⁹ a kulturális átalakulásban játszott szerepe viszont nem teljesen tisztázott.¹¹⁰ Sokáig úgy tűnt, hogy a Harangedény-kultúra Budapest területén a kora bronzkor második fázisától követi a Makó-kultúrát, s a kora Nagyrév-kultúrával egyidős.¹¹¹ A Szigetszentmiklós–Üdülősoron feltárt telep és temetőrészlet alapján elterjedt feltételezés volt, hogy a nyugatról érkezők megjelenése a Makó-kultúra végére tehető.¹¹² Az újabb kutatások és abszolút keltezési módszerek alapján mindez módosulni látszik, s a Harangedény-közösségek hosszabb élettartama rajzolódik ki. Szigetszentmiklós–Felső Ūrge-hegyi dűlőről, a Harangedény-kultúra települését és temetőjét is napvilágra hozó lelőhelyről származó radiokarbon-adatok szerint 2500–2200 BC között voltak jelen.¹¹³ Anyagi kultúrájukban számos helyi vonás fedezhető fel,¹¹⁴ emellett a temetkezési rítusuk is szorosan kapcsolódik a helyi hagyományokhoz.¹¹⁵ A két kultúra közötti kapcsolatok kétirányúak voltak, olykor Makó-lelőhelyeken is megjelennek a Harangedény-kultúra jellegzetes tárgyai, így van példa harangedény-töredékekre Budapest–Kőérberekéről,¹¹⁶ valamint Iváncsa–Laposról is került elő egy töredék.¹¹⁷ A T peremű tálakat Makó-környezetben két iváncsai darab képviseli.¹¹⁸

A Makó-kultúra kései fázisára tehát a Somogyvár–Vinkovci-kultúra erőteljes hatása jellemző, ez elsősorban az ivóedények nagyobb arányú megjelenésében nyilvánul meg.¹¹⁹ A Szeged, Kiskundorozsma–IV. homokbánya kora bronzkori objektumaiból több, különböző korszokhoz, bögréhez sorolható töredék, ráadásul egy idegen környezetben ritkábban megjelenő hengeres testű palack részlete is előkerült, az említettek fényében ezek a Somogyvár–Vinkovci-kultúra hatását reprezentálják.

A belső díszes tálak töredékei önmagukban nem alkalmasak arra, hogy a lelőhelyet keltezzék, viszont a töredékek díszítéseinek kialakítása, a V alakú motívum és annak elrendezése jól illeszkedik a korszok, bögrék és a palack nyomán feltételezhető kései fázisba. A peremtöredék a Makó-kultúrára jellemző saktáblamintát hordozza magán,¹²⁰ amely vékonyan bekarcolt vonalokból épül fel. A másik darabon rendkívül elnagyolt, durván bekarcolt díszítés figyelhető meg. A V alakú motívumok hasonló elrendezése a szintén késő Makó-fázisba tartozó Budapest–Aranyhegyi úton talált temetkezéséből ismert, emellett

¹⁰⁷ Ritkán mélyen vésett díszítések is jelentkeznek (KULCSÁR 2009, 138).

¹⁰⁸ KULCSÁR 2009, 138.

¹⁰⁹ KALICZ-SCHREIBER 1997, 185.

¹¹⁰ KULCSÁR 2009, 177–178.

¹¹¹ KALICZ-SCHREIBER–KALICZ 1999, 84–85.

¹¹² A leletanyag egy része összefüggést mutat a Somogyvár–Vinkovci- és Makó-kultúrával, egy része viszont már a kora Nagyrév-kultúra felé mutat (ÉNDRÓDI 1992, 100).

¹¹³ PATAY 2013, Fig. 19.

¹¹⁴ KALICZ-SCHREIBER 1997, 185.

¹¹⁵ KALICZ-SCHREIBER–KALICZ 1999, 88.

¹¹⁶ HORVÁTH et al. 2005, 149.

¹¹⁷ KESZI 2020, 114.

¹¹⁸ KESZI 2020, 104. A közlő további hasonló peremtöredékeket is említ a közöletlen Harangedény-elemek között (KESZI 2020, 208, 600. jegyzet).

¹¹⁹ KALICZ-SCHREIBER 1984b, 33; KULCSÁR 2009, Fig. 19, 173–174.

¹²⁰ KULCSÁR 2009, Fig. 29.

Somogyvár–Vinkovci-környezetben, illetve az Ada-csoporthoz sorolt zentai tálon jelenik meg.¹²¹

A nyílhegynek tudomásom szerint jelenleg nincs közölt párhuzama a Makó-kultúrában, csupán az iváncsai lelőhelyről említenek egy Harangedény-kultúra irányába mutató könyílhegyet. A típus a Harangedény-kultúrával jelenik meg, s a kulturális kapcsolatok révén Makó-együttesben is feltűnik. Azon Makó-lelőhelyeket, ahol a Harangedény-kultúra emblemikus elemei megjelennek, a kora bronzkor második fázisának elejére kelteznek, így az iváncsai telep esetében¹²² és Budapest–Kőérberék előzetes közlésénél is.¹²³

Az ivóedények magas száma, a hengeres testű palack, a belső díszes tálak díszítési technikája, az oldaltörödéken megjelenő V alakú motívum és ezek párhuzamai, valamint a Harangedény-kultúra közösségeivel kibontakozó kapcsolatok alapján a kora bronzkori település(részlet) biztonsággal keltezhető a Makó-kultúra kései fázisába. A kapcsolatok alapján a kora bronzkor első fázisának végére, a többi hasonló lelőhely kronológiai besorolása alapján akár a második fázis elejére tehető, de az alacsony objektumszám miatt ez utóbbi nem jelenthető ki biztonsággal.

9. Összegzés

A Szeged, Kiskundorozsma–IV. homokbánya területén feltárt kora bronzkori lelőhely a leletek és a település szerkezete alapján a Makó-kultúrához sorolható. A leletanyag döntő többségét kerámiatörödékek alkotják, melyek másodlagosan hulladékgyűjtőként funkcionáló objektumokból kerültek elő. Nagy számban szerepelnek a házi kerámiákhoz tartozó törödékek, de finomabb kidolgozású, vékony falú bögrékhez és korsókhoz tartozó darabok is megjelennek. Ezek nem tartoznak a Makó-alapformák közé, a kései együttesekben jelennek meg és a Somogyvár–Vinkovci-kultúra edényformáival mutatnak szoros hasonlóságot.

A Makó-kultúra jellegzetes belső díszes táljait két, különböző edényhez tartozó törödek képviseli lelőhelyünkön. Kerékmodellek a Makó-kultúra hagyatékában nagyon kis számban jelennek meg, most a dorozsmai modell bővíti a csapatot. A Somogyvár–Vinkovci-kultúra jellegzetes hengeres testű palackja is megjelent a lelőhelyünkön. Amellett, hogy a Makó kései fázisára keltezi a leletet, újabb bizonyítékot szolgáltat a késő Makó-közösségek kulturális kapcsolataira.

A Harangedény-kultúra felé mutató nyílhegy a Somogyvár–Vinkovci-hatásokkal együtt a kultúra kései időszakára helyezi a lelőhelyet. A leletanyag összetétele alapján a kora bronzkor első fázisának végére, talán a második fázis elejére tehető, ez utóbbi meghatározás óvatosan kezelendő a lelőhely méretéből és a leletanyag mennyiségéből adódóan.

¹²¹ KULCSÁR 2009, Fig. 59. 7, Fig. 60. 7, Fig. 61. 2.

¹²² KESZI 2020, 124.

¹²³ HORVÁTH et al. 2005, 149. Más területeken is kimutatható a kultúra kora bronzkor második szakaszának elején való továbbélése, ilyen Délnyugat-Szlovákia területe (KALICZ–SCHREIBER 1994, 42), illetve ilyen Észak-Magyarország is, amit az Oszlár–Nyárfaszögön feltárt Nyírség-import bizonyít (KOÓS 1999, 107–108).

IRODALOM

- BALOGH–TÜRK 2004 = Balogh Cs. – Türk A.: Csengele, Fecskés (Csongrád megye). *RKM* (2003) 2004, 199.
- BARTOSIEWICZ 1999 = Bartosiewicz L.: A lelőhely állatsontanyaga (archaeozoológia). In: *Kompolt–Kistér. Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3-as autópálya nyomvonalán (Kompolt–Kistér. A Neolithic, Bronze Age, Sarmatian and Avar site. Rescue excavation at the M3 Motorway)*. Szerk.: Petercsák T. – Szabó J. J. [Heves Megyei Régészeti Közlemények] Eger 1999, 279–338.
- BONDÁR–MATUZ–SZABÓ 1998 = Bondár M. – Matuz E. – Szabó J. J.: Rézkori és bronzkori településnyomok Battonya határában. *MFME–StudArch* 4 (1998), 7–53.
- BONDÁR 2011 = Bondár M.: *Agyag kocsimodellek a Kárpát-medencéből (Kr. e. 3500–1500)*. Budapest 2011.
- BÓNA 1965 = Bóna, I.: The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary I–II. *Alba Regia* 4–5:1963–1964 (1965), 17–63.
- CSÁNYI 1996 = Csányi M.: Újabb adat kelet-magyarországi kora bronzkorunkhoz (Telep-részlet Tiszakürt határában). *Tisicum* 9 (1996), 45–75.
- DANI 1999 = Dani J.: A kora bronzkori Nyírség-kultúra települései Polgár határában. *DMÉ* 1997–1998 (1999), 42–128.
- DANI et al. 2006 = Dani J. – Szilágyi K. A. – Szelekovszky M. – Czifra Sz. – Kisjuhász V.: Előzetes jelentés a Berettyóújfalú, Nagy-Bócs-dűlő lelőhelyen 2004–2005 során végzett megelőző feltárásról. *RKM* 2005 (2006), 5–27.
- DANI–KISJUHÁSZ 2013 = Dani, J. – Kisjuhász, V.: Bestattungen der Makó-Kultur in Berettyóújfalú, Nagy Bócs-dűlő. In: *Moments in Time. Papers presented to Pál Raczky on His 60 th birthday*. Eds.: Anders, A. – Kulcsár, G. [Ősrégészeti tanulmányok/Prehistoric Studies 1.] Budapest 2013, 671–692.
- DIMITRIJEVIĆ 1977–1978 = Dimitrijević, S.: Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau–Drau–Sawe. *VAMZ* 10–11 (1977–1978), 1–84.
- ECSEDY 1995 = Ecsedy I.: A bronzkor kezdete. In: *A bronzkor kincsei Magyarországon. Időszakos kiállítás katalógusa*. Szerk.: Maráz B. Pécs 1995, 14–18.
- ENDRÓDI 1992 = Endródi A.: A kora bronzkori harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. In: *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán 1. (Archaeological Researches on the Line of Motorway M0 1.)* Szerk.: Havassy P. – Selmeczi L. [BTM Műhely 5/1.] Budapest 1992, 83–200.
- FIGLER 1994 = Figler, A.: Die Fragen der Frühbronzezeit in Nordwest-Transdanubien. *ZM* 5 (1994), 21–38.
- GALL–TANKÓ 2007 = Gall S. – Tankó K.: Oszlopszerkezetes épület Salgótarján–Pécskőről. *Ősrégészeti Levelek* 8–9:2006–2007 (2007), 110–116.
- GAZDAPUSZTAI 1966 = Gazdapusztai Gy.: Korabronzkori lakótelep Csongrádon. *ArchÉrt* 93 (1966), 241–248.
- GÁL–KULCSÁR 2012 = Gál E. – Kulcsár G.: Változások a bronzkor kezdetén. A dél-dunántúli gazdálkodás jellege az állatsont leletek alapján. In: *Környezet–Ember–Kultúra. A*

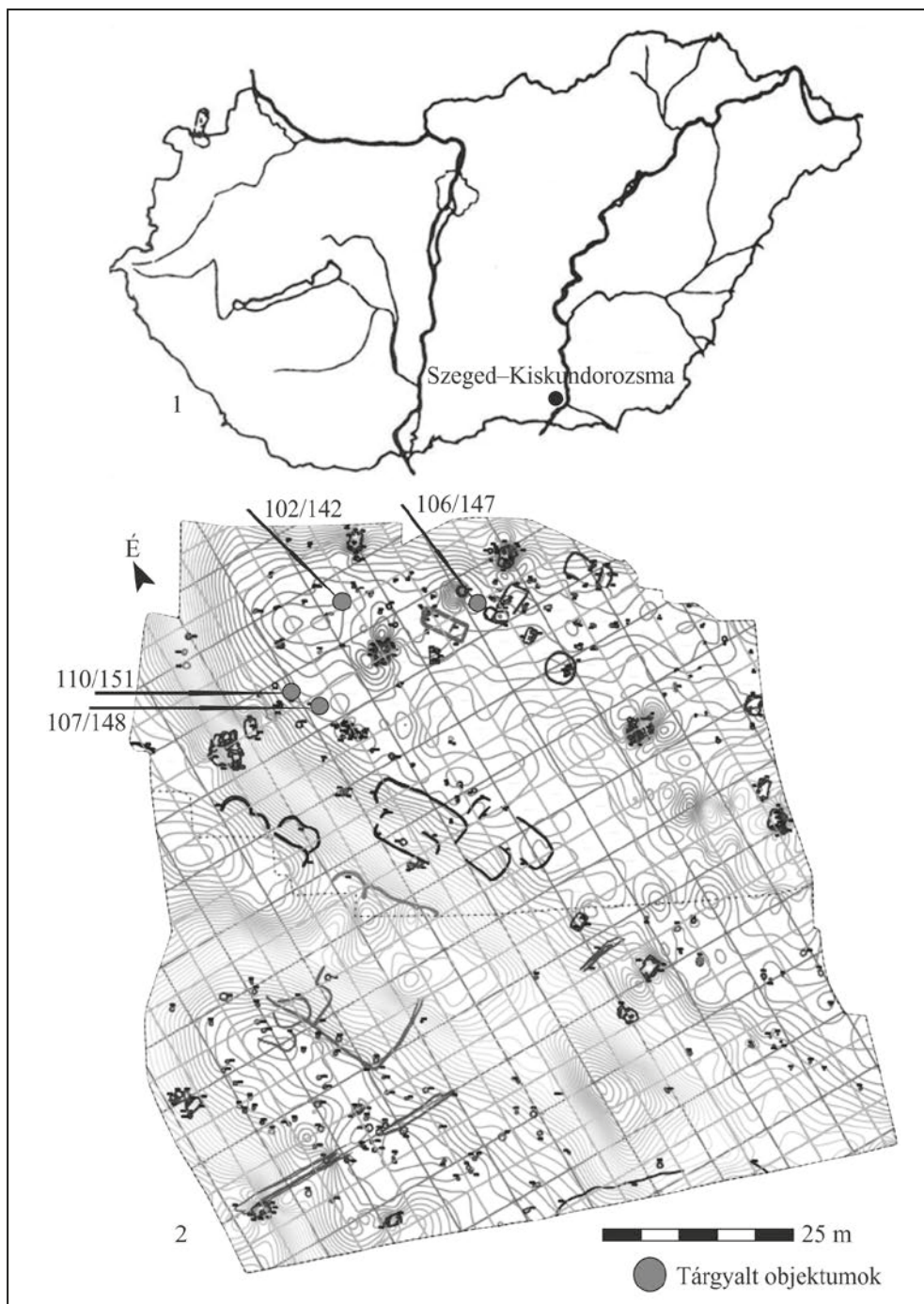
- természettudományok és a régészet párbeszéde*. Szerk.: Kreiter A. – Pető Á. – Tugya B. Budapest 2012, 207–214.
- HORVÁTH 1988 = Horváth A.: Őskor. In: *Elődeink a Duna–Tisza közén. A Kiskunság és környéke története a régészeti leletek tükrében*. Szerk.: H. Tóth E. Kecskemét 1988, 7–29.
- HORVÁTH et al. 2005 = Horváth L. A. – Korom A. – Terei Gy. – Szilas G. – Reményi L.: Előzetes jelentés az épülő Kőérberek, Tóváros–Lakópark területén folyó régészeti feltárásról (Budapest, XI. ker., Kőérberek, Tóváros–Lakópark). *Aquincumi Füzetek* 11 (2005), 137–167.
- HORVÁTH 2009 = Horváth T.: Pattintással készült eszközök kronológiai szerepe a kora- és középső bronzkor folyamán. *Tisicum* 19 (2009), 413–440.
- HORVÁTH 2010 = Horváth T.: A szárazföldi szállítás kezdete és hatása a Boleráz/Baden kultúrák életében. *JAMÉ* 52 (2010), 95–139.
- HORVÁTH 2017 = Horváth T.: Salgótarján–Pécs-kő: A nem(csak) badeni lelőhely. *Neograd* 40 (2017), 413–438.
- KALICZ 1968 = Kalicz N.: *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*. [ArchHung 45.] Budapest, 1968.
- KALICZ 1984 = Kalicz, N.: Die Makó-Kultur. In: *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Hrsg.: Tasić, N. Beograd 1984, 93–108.
- KALICZ-SCHREIBER 1975 = Kalicz-Schreiber, R.: Einige Probleme der Frühbronzezeit in Budapest und Transdanubien. *ActaArchHung* 27 (1975), 287–296.
- KALICZ-SCHREIBER 1984a = Kalicz-Schreiber, R.: Komplex der Nagyrév Kultur. In: *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*. Hrsg.: Tasić, N. Beograd 1984, 133–189.
- KALICZ-SCHREIBER 1984b = Kalicz-Schreiber R.: A kora bronzkor időrendi kérdései Budapest környékén és a Tisza vidékén. *BudRég* 26 (1984), 33–48.
- KALICZ-SCHREIBER 1991 = Kalicz-Schreiber R.: A Somogyvár–Vinkovci-kultúra dél-észak irányú közvetítő szerepe a korabronz korban. *BudRég* 28 (1991), 9–43.
- KALICZ-SCHREIBER 1994 = Kalicz-Schreiber, R.: Siedlungsfunde und ein Brandgrab der frühbronzezeitlichen Makó-kultur in Budapest. *ZM* 5 (1994), 39–59.
- KALICZ-SCHREIBER 1997 = Kalicz-Schreiber R.: Kora bronzkori temetkezések a Csepel-Szi- get keleti partján. *BudRég* 31 (1997), 177–197.
- KALICZ-SCHREIBER–KALICZ 1999 = Kalicz-Schreiber R. – Kalicz N.: A Somogyvár–Vinkovci-kultúra és a Harangedény–Csepel-csoport Budapest kora bronzkorában. *Savaria* 24/3:1998–1999 (1999), 83–114.
- KESZI 2020 = Keszi T.: *A kora bronzkori makói és nagyrévi kultúra edénstílusainak változása. Az Ivánca-Laposi település*. Kézirat. PhD disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest 2020.
- KOÓS 1999 = Koós J.: Újabb adatok a kora bronzkori Makó-kultúra elterjedéséhez és időrendjéhez Északkelet-Magyarországon. *HOMÉ* 37 (1999), 103–128.
- KÖRÖSI 2005 = Körösi A.: The animal bones from the Early Bronze Age site at Üllő. *Comm-ArchHung* 2005, 138–142.
- KULCSÁR 1997 = Kulcsár G.: Adatok a Dél-Alföld kora bronzkori történetéhez (Hódmezővásárhely–Barci-rét kora bronzkori települése 1). In: *Látták Trója kapuit. Bronzkori*

- leletek a Közép-Tisza vidékéről.* Szerk.: Havassy P. [Gyulai Katalógusok 3.] Gyula 1997, 13–56.
- KULCSÁR 1999 = Kulcsár G.: Kora bronzkori belső díszes talpas tálak a Dunántúlon. *Savaria* 24/3:1998–1999 (1999), 115–139.
- KULCSÁR 2009 = Kulcsár G.: *The Beginnings of the Bronze Age in the Carpathian Basin. The Makó–Kosihy–Čaka and the Somogyvár–Vinkovci cultures in Hungary.* [VAH 23.] Budapest 2009.
- KULCSÁR–SZABÓ 2000 = Kulcsár G. – Szabó J. Gy.: A kora bronzkori Makó–Kosihy–Čaka-kultúra temetkezései Kál-Legelő III. lelőhelyen (Heves megye). *Ősrégészeti Levelek* 2/2 (2000), 31–43.
- KÜRTI 1974 = Kürti B.: Újabb adatok a Dél-Alföld kora-bronzkorához. *MFME* 1971/2 (1974), 29–51.
- NÉMETHI–DANI 2001 = Némethi J. – Dani J.: Néhány kora bronzkori sír az Érmellékről (Románia) és a Nyírségből (Magyarország). Adalékok ÉK-Magyarország és ÉNy-Románia kora bronzkorához. *JAMÉ* 43 (2001), 95–126.
- NEVIZÁNSKY 2001 = Nevizánsky, G.: Príspevok k mladšiemu stupňu kultúry Makó(Kosihy)–Čaka na juhozápadnom Slovensku (Beitrag zur jüngeren Stufe der Makó(Kosihy)–Čaka-Kultur in der Südwestslowakei). *SIA* 49 (2001), 19–38.
- PATAY 2002 = Patay R.: Kora bronzkori leletek Balatonkeneséről (Early Bronze age finds from Balatonkenese). *VMMK* 22 (2002), 43–55.
- PATAY 2013 = Patay, R.: Bell Beaker Cemetery and Settlement at Szigetszentmiklós: First Results. In: *Transition to the Bronze Age. Interregional Interaction and Socio-Cultural Change at the Beginning of the Third Millennium BC.* Eds.: V. Heyd, V. – Kulcsár, G. – Szeverényi V. Budapest 2013, 287–317.
- SOAFER–BENDER JØRGENSEN–CHOYKE 2013 = Soafer, J. – Bender Jørgensen, L. – Choyke, A.: Craft production: Ceramics, Textiles, and Bone. In: Fokkens, H. – Harding, A.: *The Handbook of European Bronze Age.* Oxford 2013, 469–491.
- SZABÓ 1992 = Szabó G.: A Dunaföldvár–Kálvária tell-település kora bronzkori rétegsora. *WMMÉ* 17 (1992), 35–182.
- SZALONTAI 2014 = Szalontai Cs.: *A Maty-ér és a kapcsolódó vízrendszer szerepe és jelentősége Szeged környékének településtörténetében.* Kézirat. PhD disszertáció. Szegedi Tudományegyetem. Szeged 2014.
- SZATHMÁRI 1999a = Szathmári, I.: Beiträge zur frühbronzezeitlichen Geschichte von Nordostungarn. Siedlungsspuren der Makó- und Nyírség-Kultur in Tiszalúc–Sarkad (Kom. Borsod-Abaúj-Zemplén). *JAMÉ* 41 (1999), 59–99.
- SZATHMÁRI 1999b = Szathmári I.: Adatok a kora bronzkori makói kultúra kérdéséhez. *Savaria* 24/3:1998–1999 (1999), 141–152.
- SZÉNÁSZKY 1987–1988 = Szénászkly J.: Kora bronzkori leletek Békés megyéből. *ArchÉrt* 114–115 (1987–1988), 141–155.
- SZEVEÉNYI et al. 2017 = Szeverényi V. – Bede Á. – Czukor P. – Priskin A.: Kora bronzkori település Ófödeák–Ürmösön. In: *Út(on) a kultúrák földjén. Az M43-as autópálya Szeged-országhatár közötti szakasz régészeti feltárásai és a hozzá kapcsolódó vizsgálatok.* Szerk.: T. Gábor Sz. – Czukor P. Szeged 2017, 45–98.

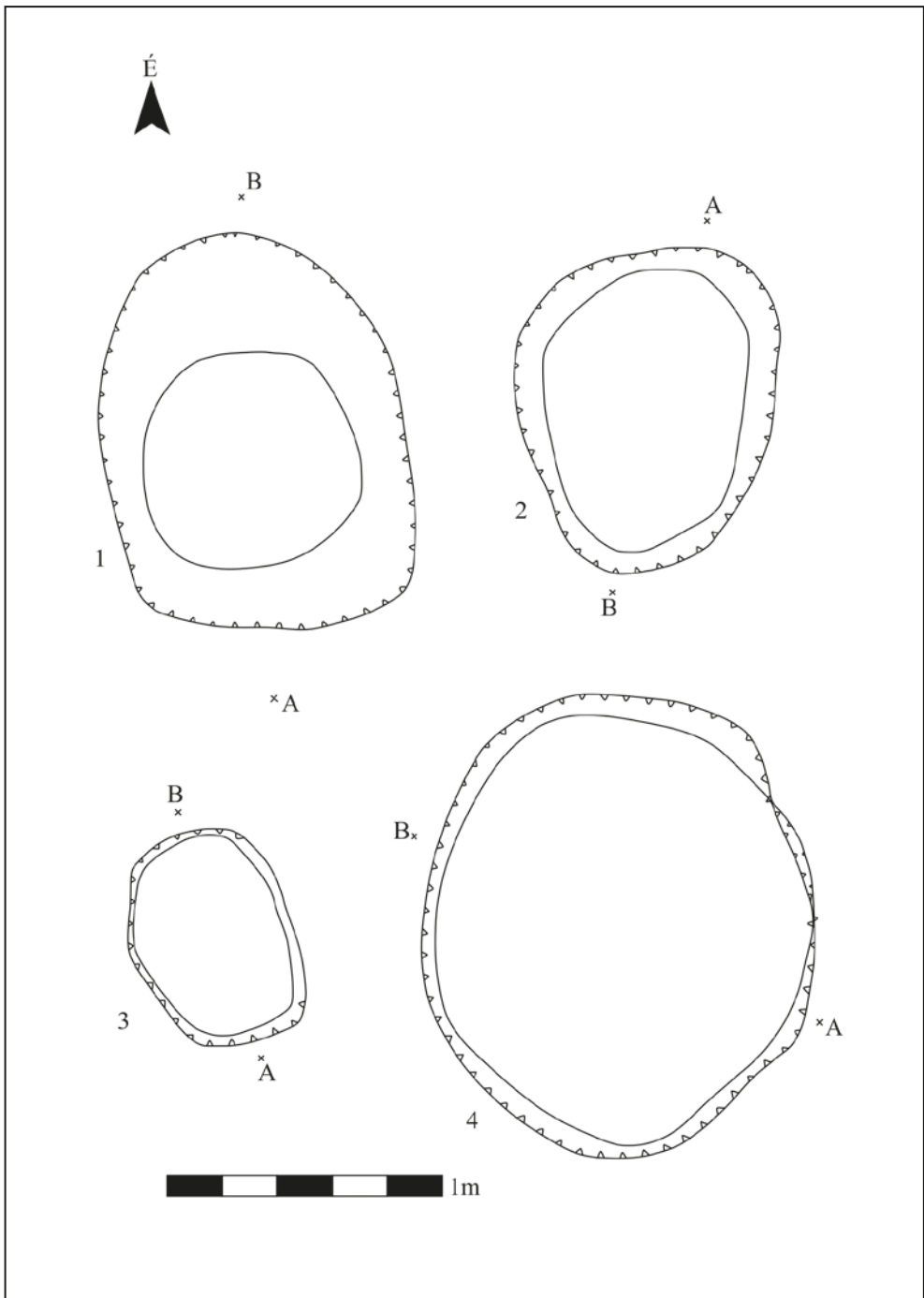
- TÓTH 2001 = Tóth K.: Kora bronzkori településrészlet Csongrád határában. *MFME–StudArch* 7 (2001), 115–160.
- TÓTH 2002 = Tóth K.: Kora bronzkori temetkezések Szeged-Kiskundorozsma határában. *MFME–StudArch* 8 (2002), 31–75.
- TÓTH 2003 = Tóth K.: A kora bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon. *JAMÉ* 45 (2003), 65–111.
- TÓTH 2004 = Tóth K.: A Makó–Kosihy–Čaka-kultúra településeiről. In: *ΜΩΜΟΣ 2. Őskoros Kutatók II. Összejövetelének konferenciakötete. Debrecen 2000. november 6–8.* Szerk.: Dani J. – Hajdú Zs. – Nagy E. Gy. Debrecen 2004, 79–92.

An Early Bronze Age settlement in the outskirts of Kiskundorozsma

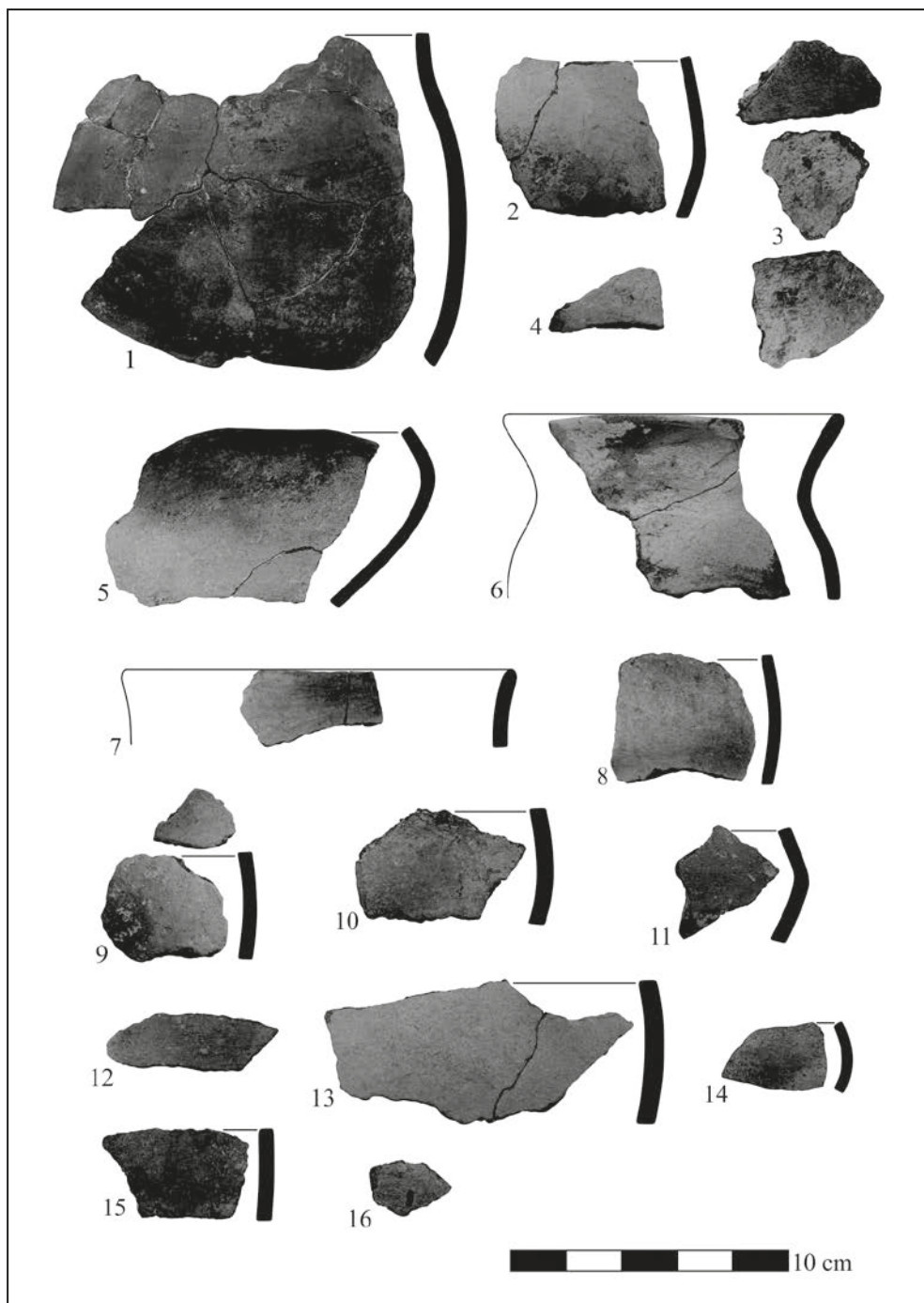
In this study, I analysed the material of the Early Bronze Age features excavated in the area of Szeged, Kiskundorozsma–Sandpit No. 4, which can be classified as a settlement of the Makó–Kosihy–Čaka culture. Several features were excavated at this site, which were suggested to date to the Early Bronze Age, however, in most of them there were only few small, damaged pottery fragments not suitable for a more precise identification. The datable finds fit well into the material culture of the Makó culture, best exemplified by the fragments of the interior decorated bowls, but there are also elements that show the influence of other cultures. As is typical of the settlements of the Makó culture, household pottery was also more common here, but the number of fragments belonging to jugs and mugs is also significant. The jugs and some types of mugs are not among the basic vessel shapes of the Makó culture, but show a close resemblance to the drinking vessels of the Somogyvár–Vinkovci culture. A fragment of a cylindrical flask has also been found, which is one of the hallmarks of the Somogyvár–Vinkovci culture, its appearance also shows the links between the two cultures. The Early Bronze Age settlement has also yielded a chipped stone arrowhead, which appears in the Carpathian Basin with the Bell Beaker culture. Results of the archaeozoological examination are presented in the chapter on settlement structure. At the end of the paper, I will focus on the cultural connections of the Makó culture, based on the site discussed.

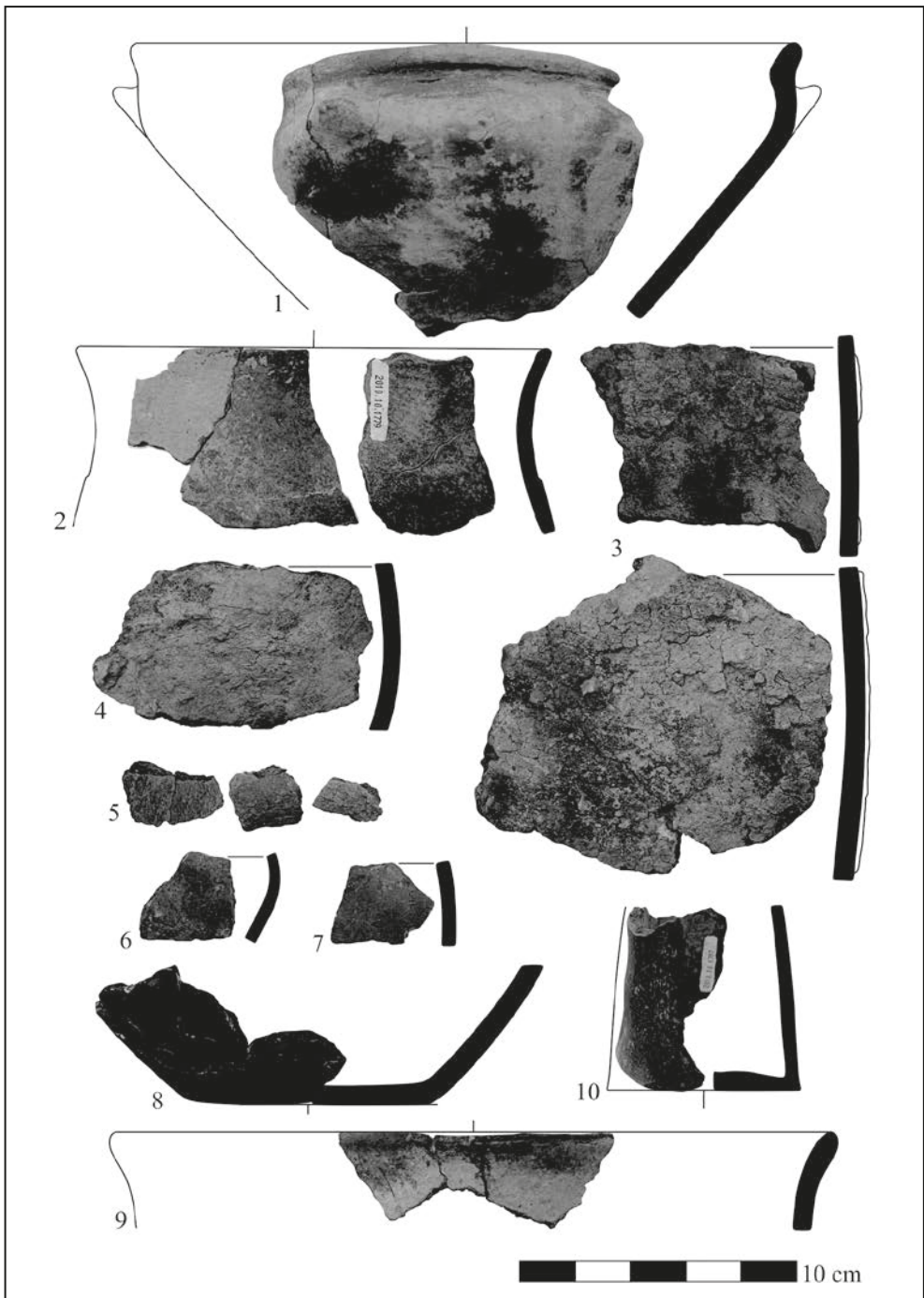
1. tábla: 1.: A lelőhely elhelyezkedése; 2.: A lelőhely összesítő térképe

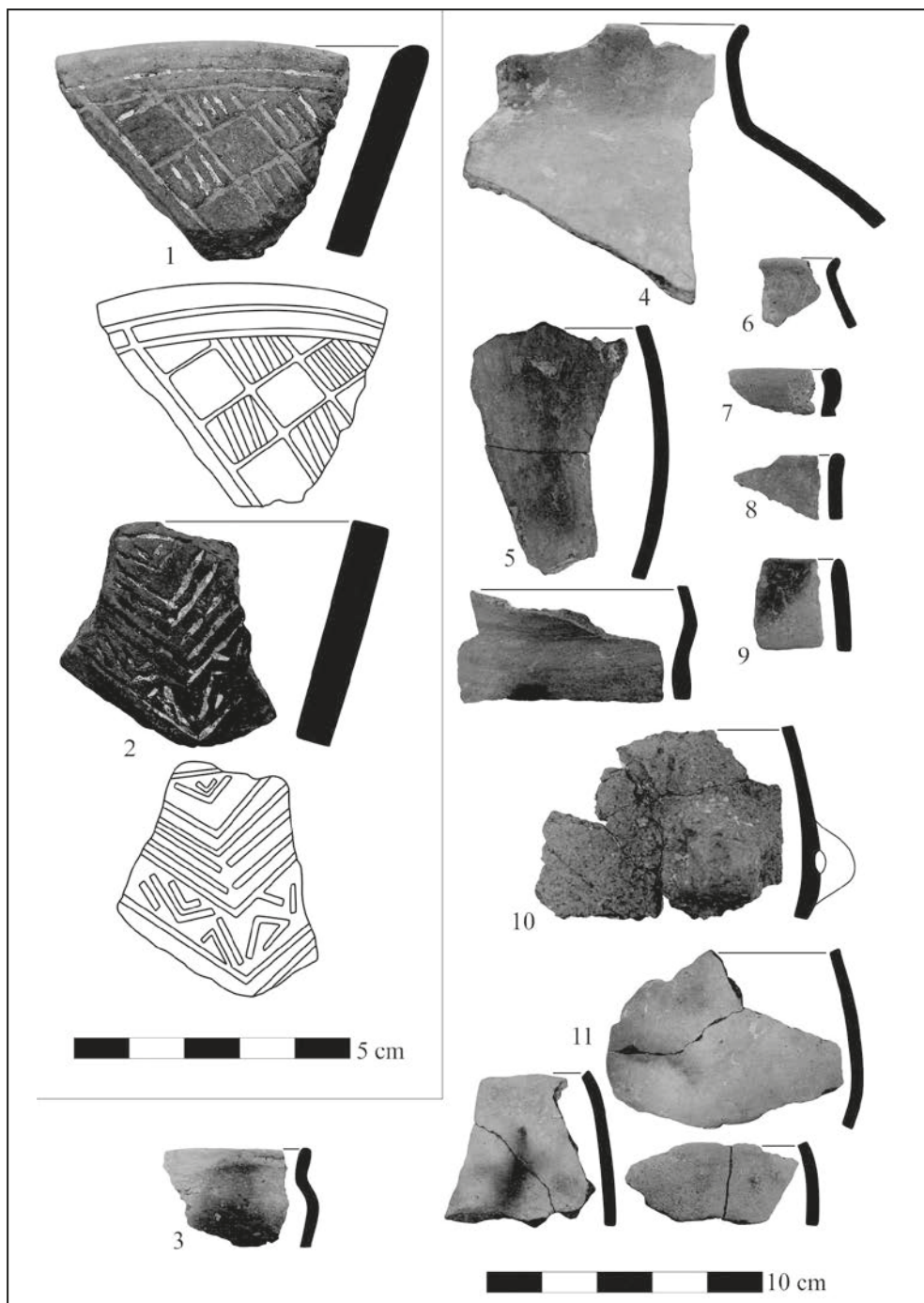
2. tábla: 1.: 102. obj.; 2.: 106. obj.; 3.: 107. obj.; 4.: 110. obj.

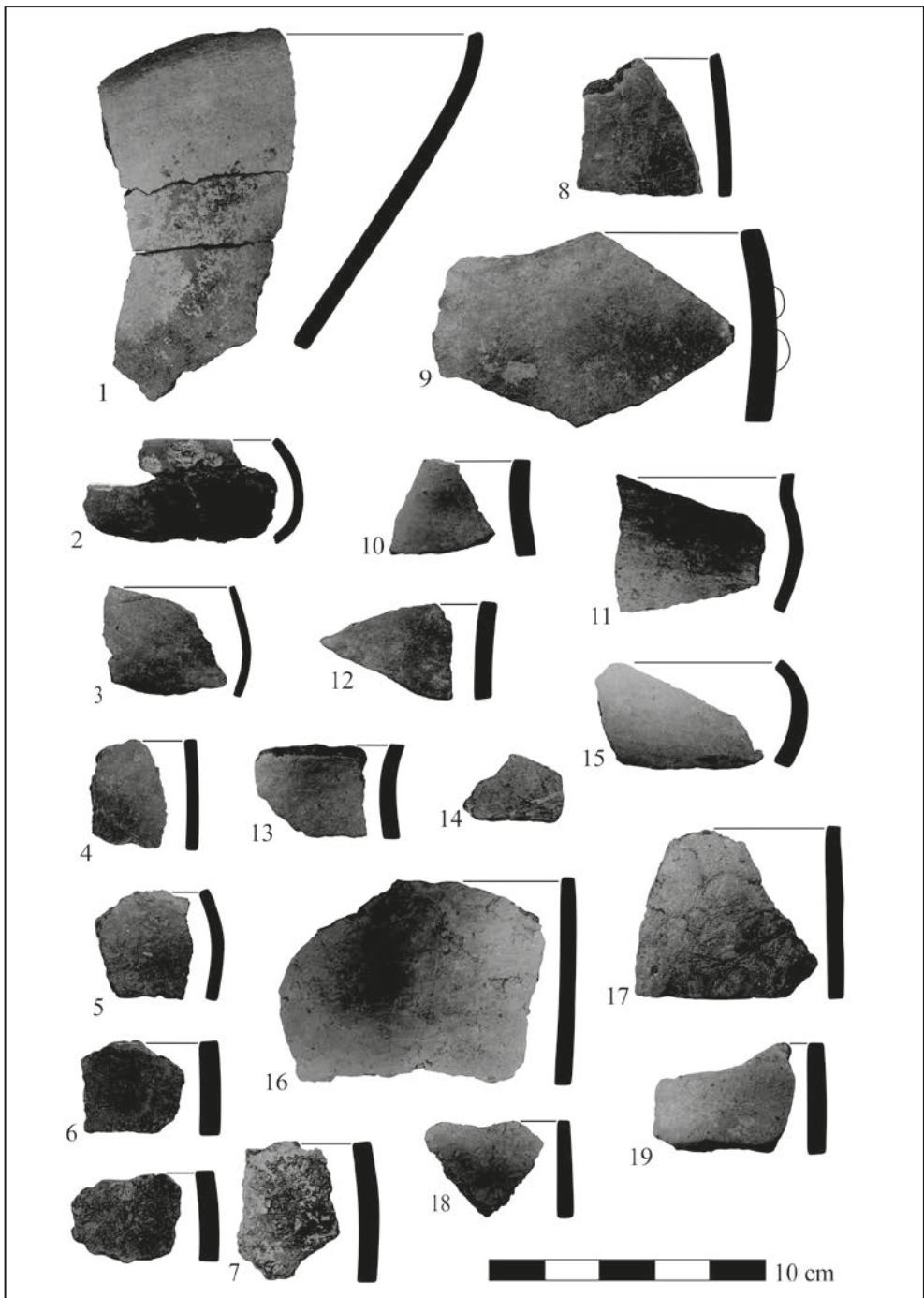
3. tábla: 1–16.: A 102. objektum leletanyaga

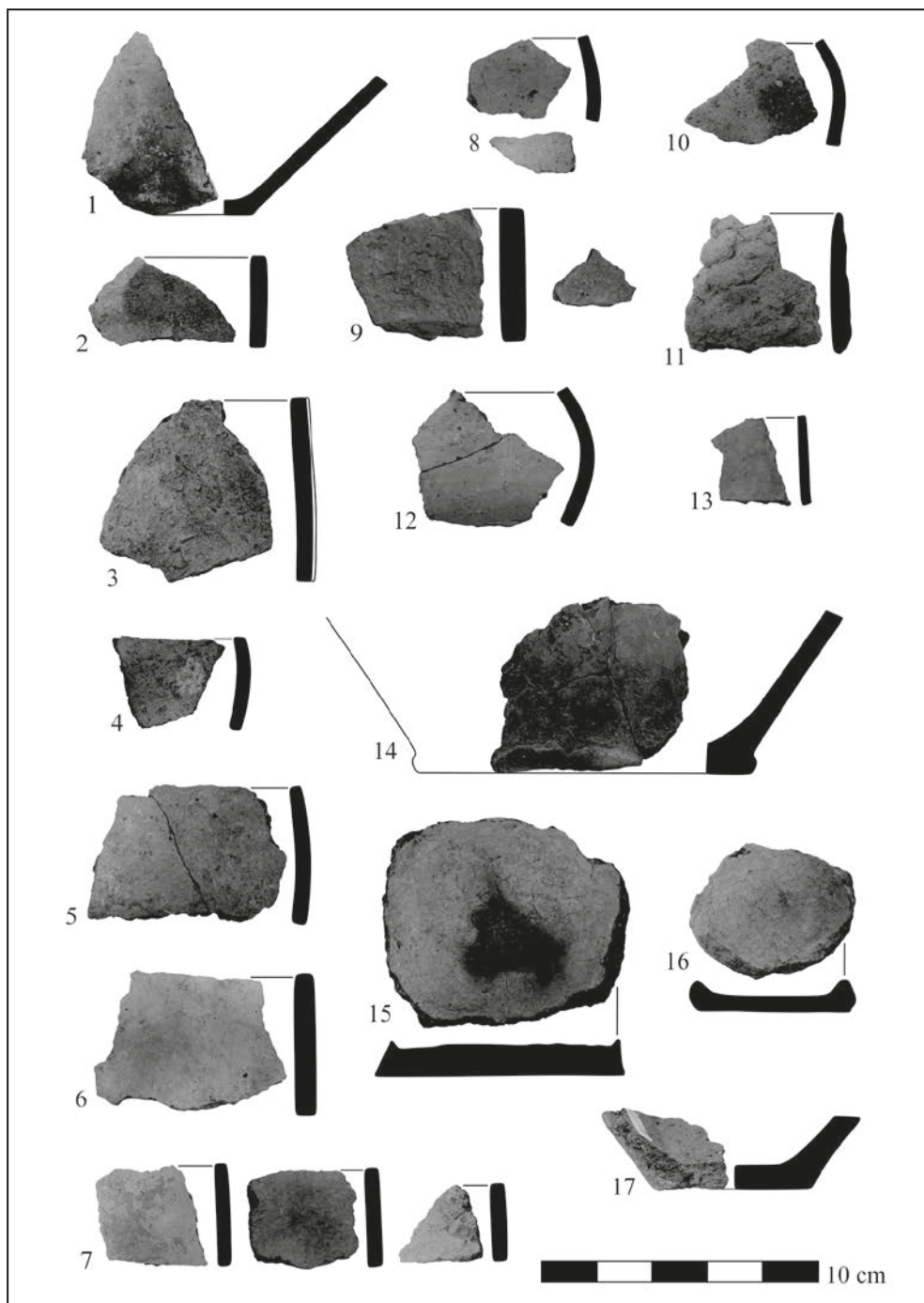
4. tábla: 1–10.: A 102. objektum leletanyaga

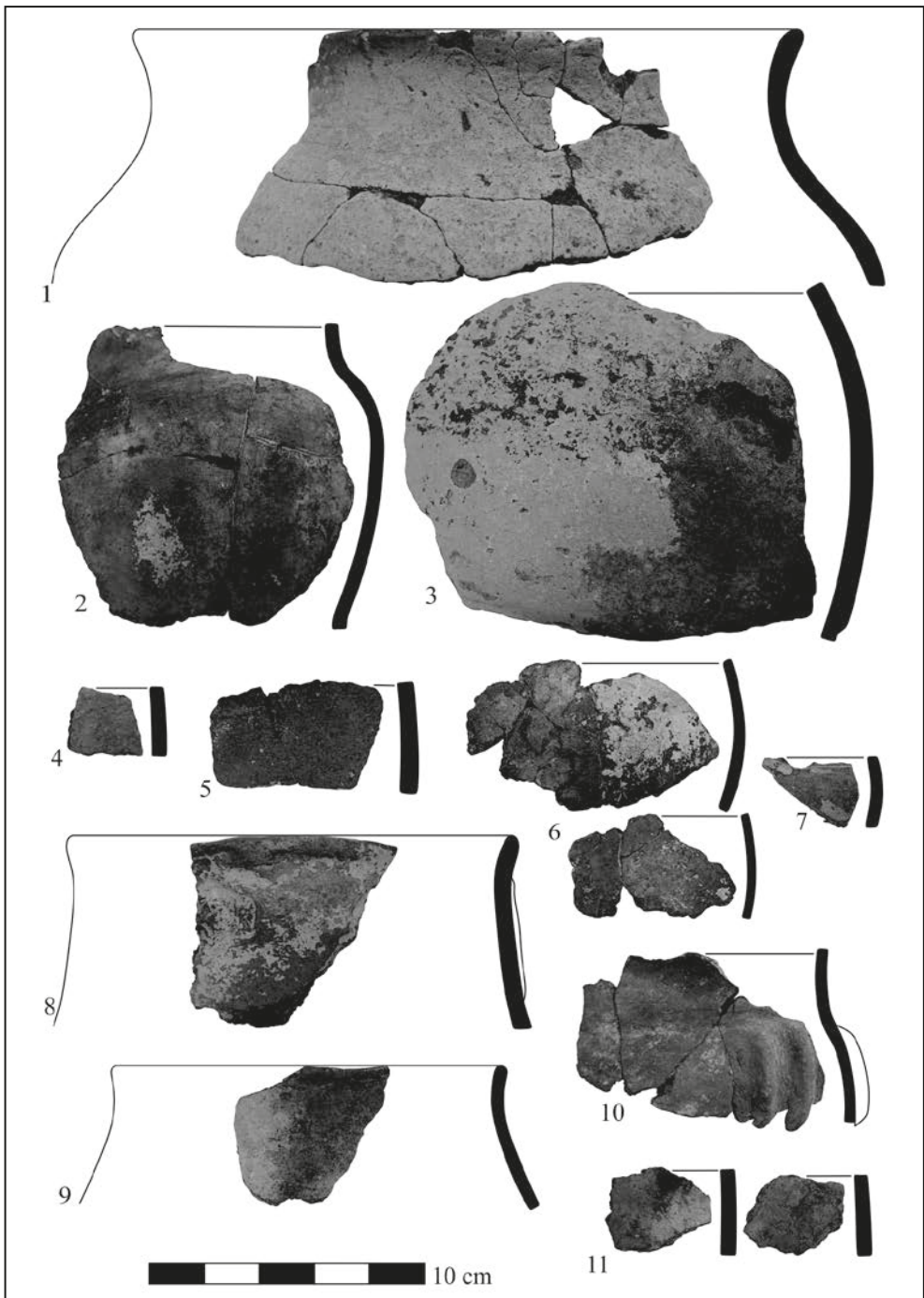
5. tábla: 1–11.: A X. objektum leletanyaga

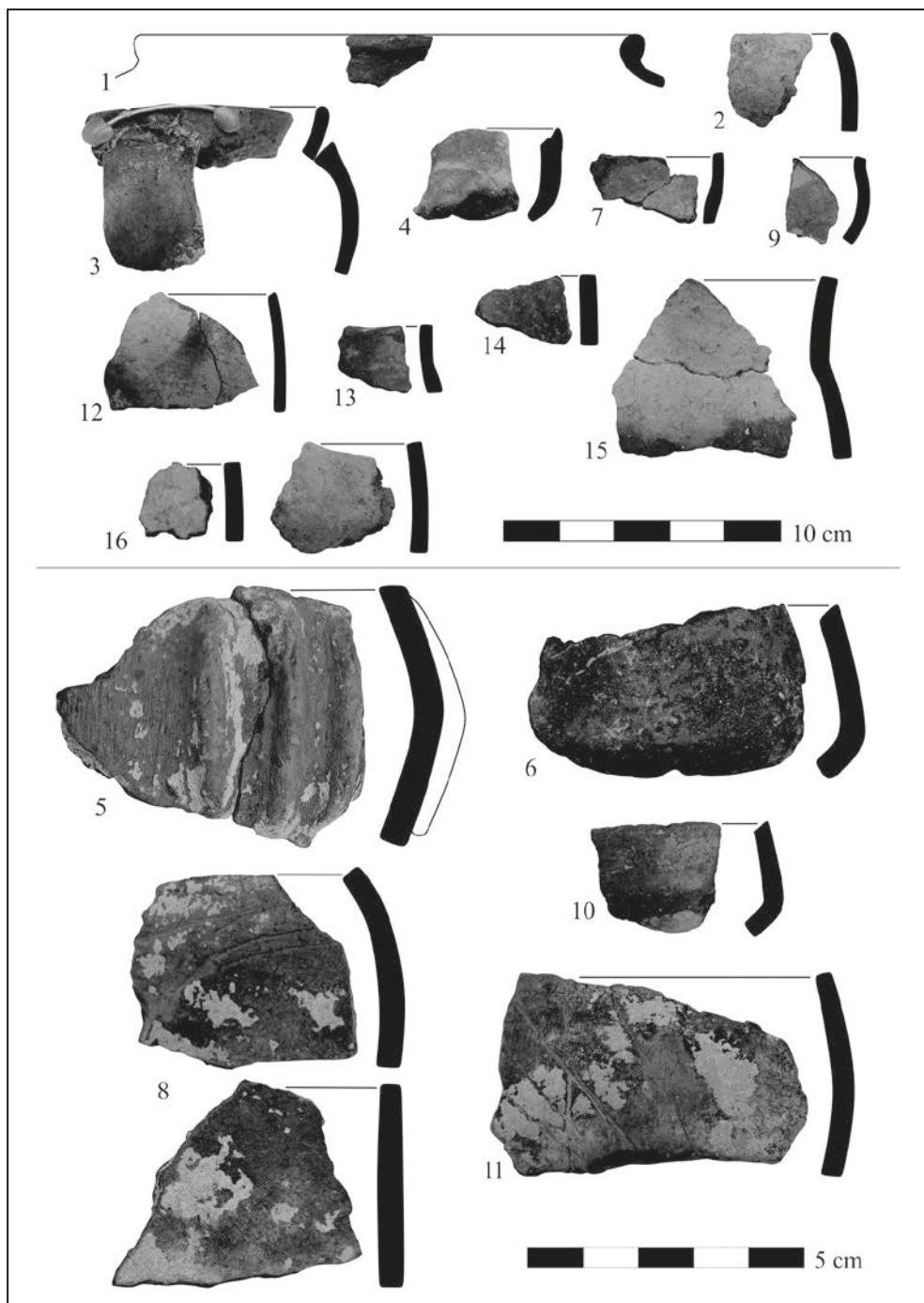
6. tábla: 1–19.: A X. objektum leletanyaga

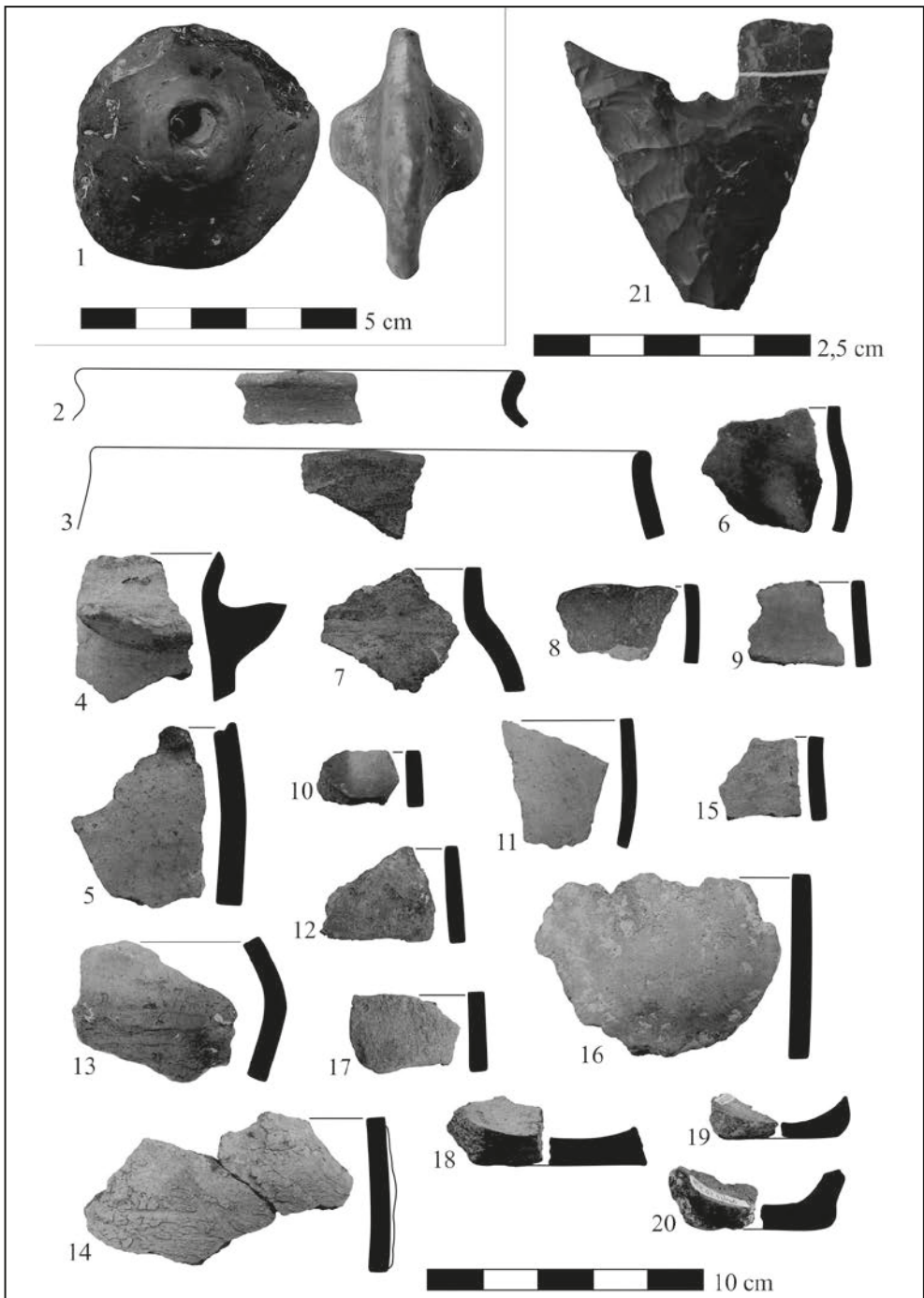
7. tábla: 1–17.: A X. objektum leletanyaga

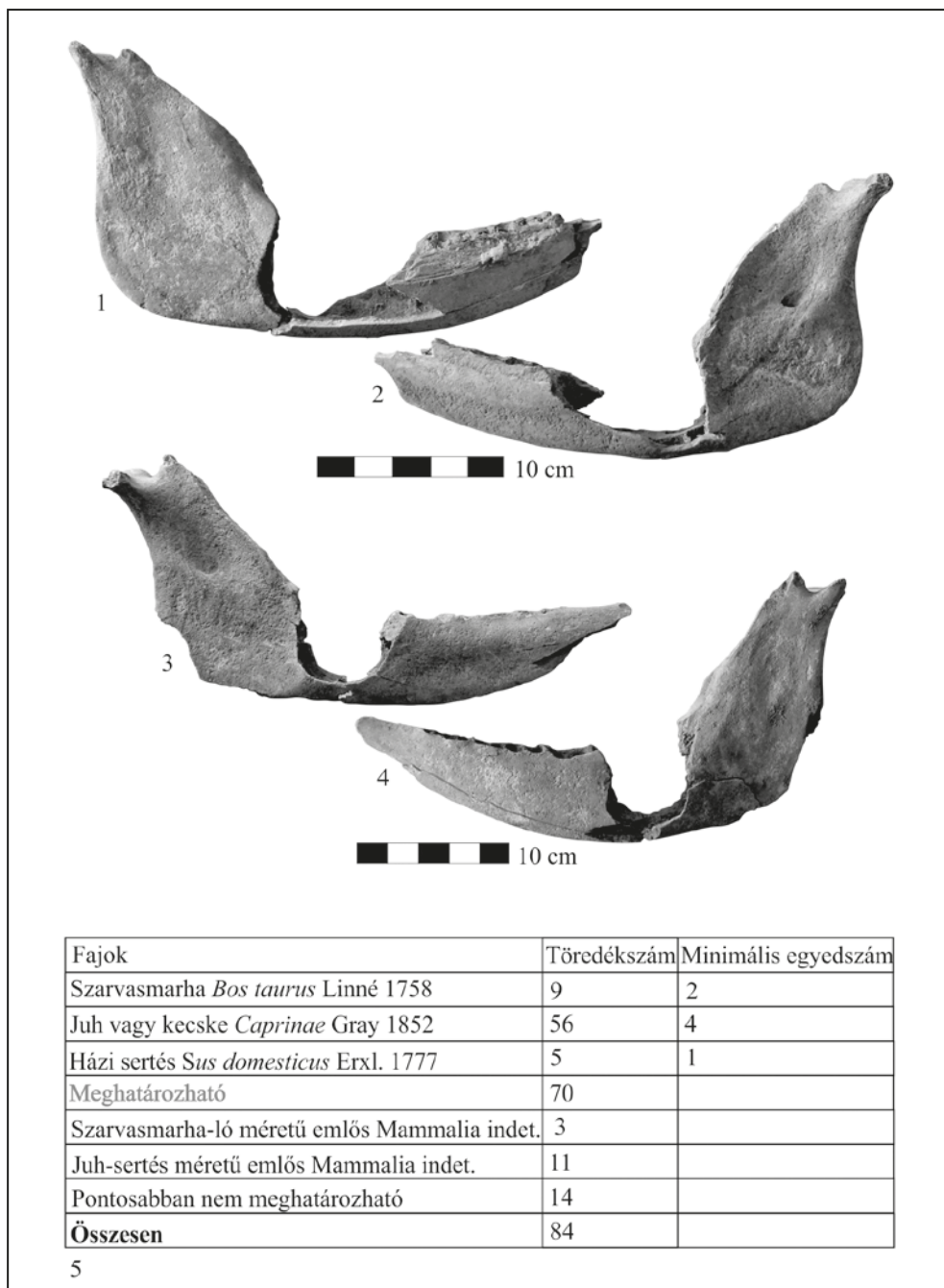
8. tábla: 1–11.: A 106. objektum leletanyaga

9. tábla: 1–16.: A 107. objektum leletanyaga

10. tábla: 1.: A 107. objektum lelete; 2–21.: A 110. objektum leletanyaga

11. tábla: 1–4.: Bőrpuhítóként használt szarvasmarha-állcsontpár;
5.: Az előkerült állatmaradványok összesítő táblázata